

Comissió especial d'estudi sobre la situació actual del sector citrícola a la Comunitat Valenciana i la seua viabilitat futura. DICTAMEN DE LA COMISSIÓ

COMISSIÓ ESPECIAL D'ESTUDI SOBRE LA SITUACIÓ ACTUAL DEL SECTOR CITRÍCOLA A LA COMUNITAT VALENCIANA I LA SEUA VIABILITAT FUTURA

La Comissió d'estudi sobre la situació actual del sector citrícola a la Comunitat Valenciana i la seua viabilitat futura, en la reunió del dia 5 de juliol de 2022, ha aprovat el següent

DICTAMEN

CONTINGUTS

1. Desenvolupament dels treballs de la comissió

2. Context i situació actual:

Antecedents

Problemes i causes

Polítiques europees, estatals i autonòmiques

3. Agents del sector:

Cooperatives, petits productors y organitzacions professionals agràries

Societats agràries de transformació (SAT)

Grans productors

Situació laboral al camp: sindicats de classe, inspecció

4. Mercat i cadena alimentària:

Mercat nacional i cadena alimentària

Comerciants

Mercat internacional i lliure mercat

Promoció

5. Factors en la producció

Estructures agràries
Sanitat vegetal
Reconversió varietal i pol·linització encreuada (pinyolada)
Agricultura ecològica
Regadiu, aigua, sòl i canvi climàtic

6. Conclusions generals i perspectiva futura

1. Desenvolupament dels treballs de la comissió

A proposta del Grup Parlamentari Unides Podem, el Ple de les Corts Valencianes va aprovar en la seua sessió del 18 de juny de 2020 la Resolució 88/X, mitjançant la qual es va acordar la creació de la Comissió especial d'estudi sobre la situació actual del sector citrícola a la comunitat valenciana i la seua viabilitat futura.

El 16 de novembre de 2021 es va constituir la comissió especial d'estudi (Diari de Sessions de comissions número 1/X, de 16 de novembre de 2021) amb la composició següent:

– Grup Parlamentari Socialista, la diputada Sabina Escrig Monzó i els diputats David Calvo Alfonso i Paco Gil García (vicepresident).

– Grup Parlamentari Popular, la diputada Elisa Díaz González i el diputat Miguel Barrachina Ros.

– Grup Parlamentari Compromís, la diputada Graciela Noemí Ferrer Matvieychuc (secretària) i el diputat Josep Ramon Nadal Sendra.

– Grup Parlamentari Ciudadanos, els diputats Emigdio Tormo Moratalla i Eduardo del Pozo Querol.

– Grup Parlamentari Vox, el diputat José Luis Aguirre Larrauri.

– Grup Parlamentari Unides Podem, la diputada Beatriz Gascó Verdier (presidenta).

El pla de treball d'aquesta comissió especial d'estudi es va aprovar per unanimitat mitjançant una proposta conjunta presentada per tots els grups parlamentaris, en la

reunió del 16 de desembre de 2021, i es va publicar en el Butlletí Oficial de les Corts Valencianes número 215, de 5 de gener de 2022.

Aquesta comissió especial d'estudi té com a objectius específics, d'acord amb el pla de treball, els punts següents:

1. Analitzar l'evolució del mercat del sector cítricol valencià, tant a nivell estatal com internacional, inclòs el paper que els tractats i acords de lliure comerç, la gran distribució, la cadena alimentària i la volatilitat dels preus han jugat i juguen en el sector.
2. Avaluar les diferents estratègies i campanyes comercials que han donat suport al sector i les propostes actuals, especialment les que miren a l'augment del consum intern de cítrics.
3. Escoltar els testimoniatges de representants d'agricultors i agricultores, de les cooperatives agrícoles i dels treballadors i treballadores del sector cítricol per a entendre els reptes que afronta el model de producció cítricol actual.
4. Examinar l'escenari actual dels drets laborals en tota la cadena del sector cítricol.
5. Examinar la situació de l'estructura agrària i l'evolució passada i actual, així com els reptes que afronta i les mesures necessàries per millorar la seua viabilitat.
6. Abordar les diferents amenaces de plagues i malalties que afecten el sector i les mesures que cal engegar per a afrontar-les i superar-les de manera efectiva.
7. Aprofundir el coneixement dels diferents models de producció, del futur de les diferents varietats i de les solucions per als problemes deguts a la pol·linització creuada en algunes varietats.
8. Plantejar la viabilitat del sector cítricol en el marc de factors tan limitants i propers com el canvi climàtic i la disponibilitat d'aigua i de petroli.

El pla de treball inclou també la sol·licitud d'informació i documentació per a analitzar per part dels membres de la comissió. Es va sol·licitar informació a la Conselleria d'Agricultura, Medi Ambient, Canvi Climàtic i Desenvolupament Rural; a la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública; a la Conselleria d'Habitatge, Obres Públiques i

Vertebració del Territori; a la Confederació Hidrogràfica del Xúquer; a la Confederació Hidrogràfica del Segura; a la Sindicatura de Greuges, i a les Corts Valencianes.

Respecte a les compareixences, al pla de treball es van aprovar un total de 53 compareixences de persones de l'àmbit acadèmic o expertes en economia agrària, mercat nacional i internacional, màrqueting, polítiques europees, cadena alimentària, estructures agràries, producció, sanitat vegetal, varietats, agricultura ecològica, sistemes de reg, etc.; persones representants de les organitzacions professionals agràries i de sindicats obrers, així com persones responsables de les diferents secretaries i direccions generals relacionades amb la matèria.

Al llarg del desenvolupament de la comissió es van produir algunes incidències en relació amb les compareixences, amb diverses renúncies, canvis de compareixents o impossibilitat de participar per part de les persones convidades. Per acord de tots els grups parlamentaris es va decidir ampliar el llistat de compareixents per a incloure-hi diverses compareixences que no havien estat considerades inicialment, i va quedar el mateix nombre de persones compareixents que les decidides en el pla de treball.

La diversitat dels experts i testimonis que van participar en aquesta comissió especial d'estudi va permetre analitzar els diferents punts de vista respecte a les causes i possibles solucions sobre la situació actual del sector cítricol a la Comunitat Valenciana i la seua viabilitat futura. A continuació es presenta un quadre resum amb les 53 compareixences realitzades. El Diari de Sessions de la comissió recull la transcripció de totes les sessions de compareixences. S'inclou l'enllaç a cada sessió per a facilitar-ne l'accés, així com l'enllaç a la mediateca de les Corts Valencianes de les diferents compareixences.

Primera sessió: [7 de febrer de 2022](#)

1. Roger Llanes Ribas. Secretari autonòmic de la Conselleria d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica (vegeu compareixença)
2. José Antonio Franco Vila. Cap del Servei de Documentació, Publicacions i Estadística de la Conselleria d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica (vegeu compareixença)
3. Inmaculada Sanfeliu Feliu. Intercitrus. Presidenta del Comitè de Gestió de Cítrics (vegeu compareixença)

4. Paco Borrás Escribá. Consultor expert en el sector citrícola (vegeu compareixença)

5. Maria Dolors Parra Robles. Directora general d'Internacionalització de la Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball (vegeu compareixença)

Segona sessió: [14 de febrer de 2022](#)

6. José María García Álvarez-Coque. Catedràtic d'economia aplicada (vegeu compareixença)

7. José Antonio García Fernández. Director de l'Associació Interprofessional de la Lima i del Pomelo (Ailimpo) (vegeu compareixença)

8. Joan Calabuig Bull. Secretari autonòmic per a la Unió Europea i Relacions Externes (vegeu compareixença)

9. Tomás García Azcárate. Director de l'Institut d'Economia, Geografia i Demografia del CSIC (vegeu compareixença)

10. José Enrique Sanz. Gerent de la indicació geogràfica protegida Cítrics Valencians (vegeu compareixença)

Tercera sessió: [21 de febrer de 2022](#)

11. Elena Meliá Martí. Professora investigadora del Centre d'Investigació en Gestió d'Empreses (CEGEA) (vegeu compareixença)

12. María Teresa Cháfer Nácher. Directora general de Política Agrària Comuna (PAC) (vegeu compareixença)

13. José Navarro Pedreño. Catedràtic d'edafologia en la Universitat Miguel Hernández (vegeu compareixença)

14. Ricardo Bayo Huersio. Secretari d'organització d'UPA País Valencià (vegeu compareixença)

15. Baldomero Segura García del Río. Degà del Col·legi Oficial d'Enginyers Agrònoms de Levante (vegeu compareixença)

Quarta sessió: [28 de febrer de 2022](#)

16. David Torres García. Director general de Desenvolupament Rural (vegeu compareixença)

17. Carles Peris Ramos. Secretari general de la Unió de Llauradors i Ramaders (vegeu compareixença)

18. Cristóbal Aguado Laza. President l'Associació Valenciana d'Agricultors (AVA-Asaja) (vegeu compareixença)

19. Enrique Bellés Llopis. Director de la Federació de Cooperatives Agroalimentàries de la Comunitat Valenciana (vegeu compareixença)

20. José Vicente Andreu Marcos. President l'Associació Agrària de Joves Agricultors (ASAJA) d'Alacant (vegeu compareixença)

Cinquena sessió: [7 de març de 2022](#)

21. Joan Mir Piqueras. Director general d'Anecoop (vegeu compareixença)

22. Miguel Ángel Martí Herrero. Gerent de la Cooperativa Rural Sant Vicent Ferrer de Benaguasil (vegeu compareixença)

23. Jaume Sena Serrano. SAT Picamon Fruits (vegeu compareixença)

24. Alejandro Maña Izquierdo. SAT Spanish Oranges (vegeu compareixença)

25. Víctor Viciado Colonques. President de l'Associació d'Agricultors Independents de Vila-real (vegeu compareixença)

Sisena sessió: [28 de març de 2022](#)

26. Elvira Ródenas Sancho. Directora general de Treball, Benestar i Seguretat Laboral (vegeu compareixença)

27. Soledad Montaner Huercio. Representant de CCOO en magatzems i recollida (vegeu compareixença)

28. Pilar Fuentes Llopico. Directora territorial de la Inspecció de Treball i Seguretat Social de la Comunitat Valenciana (vegeu compareixença)

29. Cristina Vitorio Clemente. Collidora d'Algemesí, Cooperativa Agrícola d'Algemesí (Copal) (vegeu compareixença)

30. María Carmen París Ortiz. Persones manipuladores en magatzem de cítrics (vegeu compareixença)

Setena sessió: [4 d'abril de 2022](#)

31. Jorge Cañamás Mauri. Cañamás (l'Alcúdia i Oliva) (vegeu compareixença)

32. Delia García Pasamar. Representant d'UGT (vegeu compareixença)

33. Pedro Reig Catalá. Director d'Asucova (Associació de Supermercats de la Comunitat Valenciana) (vegeu compareixença)

34. Jaume Server Pons. Representant de Mercadona (vegeu compareixença)

35. Manuel García Álvarez. Director de compres de Consum (vegeu compareixença)

Vuitena sessió: [11 d'abril de 2022](#)

36. Guillermo Antelo Miguel-Mencheta. President de Taronges Ché (vegeu compareixença)

37. Antonio Quintana Martínez. Director general d'Agricultura (vegeu compareixença)

38. Vicent Dalmau Sorlí. Responsable del Servei de Sanitat Vegetal de la Conselleria d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica (vegeu compareixença)

39. Antonia Soto Sánchez. Professora de la Universitat Politècnica de València, Grup d'Entomologia, Institut Agroforestal del Mediterrani (IAM-UPV) (vegeu compareixença)

40. Alberto Urbaneja García. Investigador del Centre de Protecció Vegetal i Biotecnologia de l'IVIA (vegeu compareixença)

Novena sessió: 2 de maig de 2022 (diari de sessions pendent)

41. Ana Cano Arribas. Representant de Cooperatives Agroalimentàries de la Comunitat Valenciana (vegeu compareixença)

42. Nacho Feliz Daudi. Tècnic de la Cooperativa Catolico Agrària de Vila-real (vegeu compareixença)

43. Josep Roselló Oltra. Expert en agricultura ecològica i en citricultura (vegeu compareixença)

44. María Ángeles Forner Giner. Responsable del centre de citricultura y producció vegetal de l'IVIA (vegeu compareixença)

45. Raúl Moral Herrero. Catedràtic de la Universitat Miguel Hernández d'Elx (vegeu compareixença)

Decena sessió: 9 de maig de 2022 (diari de sessions pendent)

46. José Cuenca Ibáñez. Director tècnic d'Avasa (Agrupación de Viveristas de Agrios, SA) (vegeu compareixença)

47. Manuel Talón Cubillo. Coordinador del Centre de Genòmica de l'IVIA (vegeu compareixença)

48. Rosa García Ortega. Responsable de l'àrea de certificació i qualitat del Comitè d'Agricultura Ecològica de la CV (CAECV) (vegeu compareixença)

49. Lorena Tudela Marco. Grupo Operativo Innoland. Mercados Agroalimentarios Plataforma Tierra (vegeu compareixença)

50. Guillermo Palau Salvador. Professor de regadius de la Universitat Politècnica de València (vegeu compareixença)

Onzena sessió: 16 de maig de 2022 (diari de sessions pendent)

51. Carles Sanchis Ibor. Professor de la Universitat de València i investigador de la Universitat Politècnica de València (vegeu compareixença)

52. Alfonso Rojas Arena. Gerent de compres de Socomo, Carrefour (vegeu compareixença)

53. Jordi Morales. Gerent de compres y relacions institucionals de LIDL Espanya. (vegeu compareixença)

A continuació es presenten els resultats de l'anàlisi de la informació de la qual ha disposat aquesta comissió a través de les compareixences i les fonts documentals.

2. Context i situació actual:

Antecedents

El sector citrícola és el líder indiscutible de la producció agrària valenciana i va ser en bona mesura el responsable del «miracle hortofrutícola espanyol», com l'anomena Paco Borrás en la seua aportació al llibre imprescindible Una hoja de ruta para la citricultura española, publicat al 2020 per Cajamar i coordinat per José María García Álvarez-Coque i Enrique Moltó García. Com diu Borrás, aquest lideratge es va plasmar no sols en la quantitat produïda de cítrics, sinó també en la capacitat de crear canals comercials i en coneixement de l'exportació. De fet, les primeres exportacions de productes no cítrics a Europa van ser realitzades per persones familiars i treballadores de les empreses exportadores històriques de cítrics, que, amb el seu coneixement dels mercats europeus, van canalitzar les exportacions de productes no cítrics cap al continent. Aquest «miracle» va tenir dos moments claus en la seua evolució: d'una part, la signatura del Tractat

d'adhesió a la Unió Europea, en 1985, i una segona data important va ser el 1993, quan es va posar en marxa el mercat únic de la Unió Europea. Això va suposar l'aparició de 500 milions de consumidors, sense aranzels i sense fronteres, que, al costat d'altres factors productius, d'infraestructures de comunicació i de moviments migratoris, han sigut decisius per al gran creixement espanyol en producció i exportació. Ningú, ni a Espanya ni a Europa, podia imaginar a mitjan dels anys vuitanta que avui seriem el líder mundial de les exportacions en fruites i hortalisses, i que exportem la mateixa quantitat que Itàlia, França, Bèlgica, Holanda i Alemanya junts.

En l'actualitat el sector cítricol continua sent el líder indiscutible de la producció agrària valenciana, especialitzat majoritàriament en la producció de les diferents varietats de mandarina i taronja. De fet, el pes econòmic de la citricultura a la Comunitat representa el 35 % del total del valor econòmic de la producció de la branca agrària, i la resta és de l'agricultura i de la ramaderia, lògicament, el 65 %. La Comunitat Valenciana és també una de les principals regions cítriques de tot l'Estat. Cal destacar que el pes de la producció nacional ha variat des de principis de segle, amb l'aparició d'altres dues grans regions cítriques com són Andalusia i Múrcia, i així i tot la Comunitat continua representant prop del 53 % del total de la superfície i el 49 % de la producció dels cítrics d'Espanya, mentre el valor dels cítrics de la Comunitat Valenciana representava el 33 % del valor de cítrics d'Espanya en 2020 (63 % en 2012). Així mateix, d'acord amb les paraules de Roger Llanes Ribas, actual secretari autonòmic de la Conselleria de Conselleria d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica, la valenciana representa el 2 % de la producció mundial de cítrics i, a més, la Comunitat Valenciana representa el 14 % de les exportacions mundials en volum. Segons dades aportades per Inmaculada Sanfeliu, Espanya és el quart o cinquè productor mundial de cítrics però el primer exportador de cítrics en fresc, tant en valor com en volum, no sols en el seu conjunt sinó també per tipus. És a dir, també és el primer exportador de taronges, de mandarines, de clementines i de llimes. Tant en cítrics com en taronges i en llimes, una de cada quatre peces que es comercialitzen a tot el món és espanyola. En el cas de les mandarines, una de cada tres peces és espanyola. El comerç espanyol de cítrics s'eleva a 3.700 M € i el de la Comunitat Valenciana s'eleva a 2.600-2.700 M €, depenent de la campanya.

Respecte a l'evolució de la superfície cítricola valenciana, cal tenir en compte que les dades de superfície van créixer fins a l'últim quart del segle xx. Així, segons dades de l'Enquesta sobre Superfícies i Rendiments de Cultius (Esyrce), a la Comunitat Valenciana va en descens (162.093 ha l'any 2015 enfront de 160.088 ha l'any 2021), mentre que augmenta en altres comunitats autònomes com Andalusia (82.772 ha en 2015 enfront de 88.597 ha en 2021) o Múrcia (41.078 ha en 2015 enfront de 45.436 ha en 2021).

A més, segons el Registre General de la Producció Agrícola (Regepa), el nombre d'explotacions l'any 2020 a la província d'Alacant va ser de 4.645, amb una superfície mitjana d'explotació (SUP mitjana) de 4,60 ha; a la província de Castelló, 8.446, amb

una SUP mitjana de 2,83 ha, i a la província de València, 23.631, amb una SUP mitjana de 2,62 ha.

A això cal sumar el fet que aproximadament el 70-80 % dels petits propietaris independents tenen el 30-40 % de la producció, mentre que un 10-20 % dels propietaris poden tenir un 30-40 % de la producció, amb finques modernes i menors costos que pertanyen al comerç privat, que des de fa algunes dècades està invertint en producció.

A partir d'aquestes dades, és important destacar que la grandària dels terrenys de producció citrícola adquireix rellevància en la mesura que genera una sèrie de desigualtats a conseqüència de la concentració parcel·lària, per la qual cosa cal distingir entre l'estat de funcionament del comerç a cada moment concret i el fet que les petites produccions independents suporten els efectes que aquesta realitat provoca sobre els seus terrenys.

D'altra banda, durant les sessions realitzades en la comissió que permet aquest dictamen, diferents compareixents han afirmat la necessitat que el sector citrícola ha de realitzar una reflexió sobre si mateix i la necessitat de dur a terme una ruptura amb un model que arrossega mancances estructurals originades a conseqüència de diverses dècades de parcel·lacions hereditàries, minifundisme i individualisme en el sector. Diverses persones compareixents van parlar fins i tot de la necessitat de dur a terme un canvi de mentalitat o de cultura en el minifundisme citrícola valencià per a virar cap a models que en permeten la subsistència.

Problemes i causes

A l'igual que la resta del sector primari, el citrícola també arrossega molts problemes des de fa anys, el primer dels quals és la volatilitat dels preus, que en el temps han anat a la baixa en algunes varietats i han provocat enormes pèrdues i l'abandó subseqüent de les terres en molts casos.

El cultiu de cítrics va arribar a més de 190.000 ha però presenta símptomes d'esgotament. Entre 2007 i 2016, es va perdre una de cada quatre explotacions, i aquesta tendència s'ha vist agreujada els últims anys. Entre els diferents factors que han portat a aquesta greu crisi podrien citar-se:

- el minifundisme i l'alta parcel·lació;
- el reduït nombre de persones llauradores professionals i la baixa formació;

- la poca dinamització del mercat de terres, entre altres raons a causa de l'alt preu de la terra de cultiu, la qual cosa impedeix el creixement en dimensió;
- l'envelliment de les persones agricultores i la falta de relleu generacional;
- l'exposició al clima: sequera, pluges importants que provoquen pèrdues de collites, altes o baixes temperatures en moments particulars del cultiu.

La causa principal i directa de l'abandó es troba en la falta de rendibilitat del cultiu, provocada a la seua vegada per diversos factors:

- l'excés d'oferta en els mercats europeus tant per expansió del cultiu a Espanya com en països de la conca mediterrània i les importacions de Sud-àfrica i el Con Sud;
- els canals de comercialització abocats a la gran distribució, que provoquen una pressió a la baixa sobre els preus;
- una falta de promoció i de diferenciació del producte;
- la falta de renovació varietal per manca d'un mapa varietal actualitzat;
- la falta de reciprocitat en els acords comercials amb països tercers;
- els problemes de sanitat vegetal, amb plagues com el cotonet de Sudàfrica, la black spot i amenaces greus com el greening o HLB, a causa de la manca de controls en fronteres;
- les pràctiques abusives;
- el cost elevat de la mà d'obra, de la recol·lecció i de les entrades.

Per altra banda, la història de la producció i de l'exportació citrícola espanyola no s'hauria escrit sense la producció de les parcel·les xicotetes de menys de mitja hectàrea, tant a la Comunitat Valenciana com a l'horta de Múrcia o a les hortes tradicionals de Màlaga i l'horta del Guadalquivir. Aquest minifundisme ha estat lligat al naixement del món cooperatiu agrícola, que ha sigut central en el desenvolupament citrícola al llarg de la seua història per ser el principal canal de comercialització dels cítrics, un model que

va entrar en crisi a principis del segle XXI per diverses raons. Segons Joan Mir, les cooperatives agrícoles tenen les mateixes febleses des de fa anys. Ens explicava que en la seua tesi doctoral l'any 1996 caracteritzava la citricultura valenciana com una agricultura d'exportació, amb alta parcel·lació, agricultura a temps parcial, envellida i amb falta de relleu generacional, i que 26 anys després estem en la mateixa situació, i s'afegeix a més la baixa rendibilitat i l'abandó de terres. Afirmar que cal un canvi de mentalitat per a escometre el canvi disruptiu que necessitem i que no s'està fent.

Polítiques europees, estatals i autonòmiques

És evident que l'entrada a la Unió Europea ens ha permès ser qui som gràcies a tenir a l'abast 500 milions d'habitants sense aranzels ni fronteres. La PAC no ha sigut particularment beneficiosa per als cultius de cítrics. En aquest sentit, Inmaculada Sanfeliu afirma que el creixement de la producció citrícola espanyola i valenciana no ha depès en absolut de les subvencions europees sinó que s'estan obrint mercats contínuament. Així mateix, es pregunta per a qui legisla la Unió Europea i si legisla sols per a nosaltres. Recorda que el mercat està totalment obert a l'exterior i que amb cadascun dels acords comercials han anat caient totes les barreres. Afirmar que els aranzels que queden són residuals, i de fet en té només Sud-àfrica.

Alguns compareixents afirmen que les negociacions en macropolítica són complexes, però anem aprenent i s'han aconseguit algunes millores en la nostra capacitat negociadora per a assolir més pes per a la citricultura i en els acords internacionals. Entre els resultats, per exemple, enguany es va aconseguir l'obligatorietat de tractament en fred per a les importacions i es van demanar la clàusula espill (igualtat d'estàndards de producció que ací) i la declaració de producte sensible. Una tasca pendent és la d'avaluar l'impacte dels acords internacionals, no sols des de Brussel·les, també des del Govern d'Espanya. Un altre resultat positiu s'ha donat en la negociació de la nova PAC, que accepta la percepció per part de persones agricultores no professionals, un factor clau tenint en compte l'alt grau de pluriactivitat que tenim a València.

La reforma de la PAC i les diferents estratègies marcades des d'Europa preveuen canvis substancials per a l'agricultura europea. Maite Cháfer va explicar que el més important de la nova PAC és que té un únic pla estratègic, i alguns aspectes d'ell no tenen sostre pressupostari. Així, l'eina més potent de la PAC per als agricultors són les OPFH. D'altra banda, els ecoesquemes són un gran avanç en la senda de la sostenibilitat. Les ajudes es podran cobrar, però sobretot participar en l'ecoesquema, com el de cobertura en els sòls, per a evitar la pèrdua de sòl i l'evaporació. Així, els cítrics seran més importants en la nova PAC, i la bona notícia és que no hi ha límit de finançament per al sector hortofructícola mentre el projecte siga de futur.

Segons Tomás García Azcárate, l'estratègia a la Unió Europea ha de consistir a donar seguiment als temes prompte, crear opinió, trobar aliances en països amb els mateixos interessos, tenir accés directe a la Comissió i a l'Europarlament, així com assegurar la nostra presència al Comitè de les Regions (CDR).

Política comercial de la Unió Europea: una altra qüestió que s'ha de decidir a la Unió Europea i sobre la qual hauríem d'aconseguir avanços és en el tema dels protocols d'exportació, un dels principals obstacles als quals s'enfronta el sector de les fruites i les hortalisses fresques europees per a accedir a tercers països. Aquest és un requisit per a la majoria de les destinacions dels exportadors de fruita i verdura de la Unió Europea, mentre que no es requereixen protocols específics similars per a la majoria de les importacions de productes frescos a la Unió. Paco Borrás es preguntava com és possible que ens exigisquen tant alguns països a la Unió Europea, malgrat que és la zona amb més exigències fitosanitàries, mediambientals i en drets humans per a cultivar. Perquè poden, donat que aquests països negocien les seues exportacions a la Unió Europea de manera global a Brussel·les i les importacions de manera bilateral amb cada país. Si tant la importació com l'exportació es negociaren a Brussel·les, els protocols no existirien. Segons Borrás, aquest obstacle té una solució, i és el de cedir les competències a Brussel·les a través de les estructures polítiques, com les Corts Valencianes, les Corts espanyoles i l'Europarlament, que són les que poden incidir en aquests canvis de competències perquè es negociara al mateix temps la importació i l'exportació.

Per la seua banda, l'oficina de la Generalitat Valenciana a Brussel·les pot i ha de jugar un paper central en la capacitat d'interlocució del sector cítricol a la capital de la Unió Europea. Aquesta presència ha sigut molt irregular en el temps malgrat que és una demanda generalitzada del sector, donat que saben que és fonamental organitzar reunions amb l'administració, les cooperatives, les organitzacions professionals, el comitè de gestió, les cambres de comerç i les caixes d'estalvi. En aquest sentit es nomena alguns dels nostres representants, com Pepe Martínez, que coneixia el sector i hi va jugar un paper molt important.

3. Agents del sector:

Cooperatives, petits productors y organitzacions professionals agràries

Durant les compareixences d'aquesta comissió, es va poder observar la perspectiva sobre la situació del sector cítricol per part de les cooperatives de primer grau (compostes per socis, que són persones físiques o jurídiques) i de segon grau (compostes per altres cooperatives).

La principal motivació de les cooperatives és crear una organització que els permeta ampliar la seua oferta i aconseguir nous mercats, però sobretot, el motiu principal és que

la unió els ofereix la possibilitat de millorar les possibilitats de negociació. És a dir, que tant les persones físiques i jurídiques que s'associen en una cooperativa com la unió de diverses cooperatives els permet actuar de manera col·lectiva per a tenir un major pes i un millor tracte en les negociacions amb les grans empreses d'alimentació, de la mateixa manera que els facilita abordar problemes complexos que els agricultors no poden afrontar de manera individual.

En aquest sentit, el director general de Anecoop, Joan Mir Piqueras, durant la seua compareixença va detallar el ventall de possibilitats que s'obri a les cooperatives i els petits productors quan es formalitza una societat cooperativa de grans magnituds, ja que són capaces d'aglutinar milers de llocs de treball, grans superfícies d'hectàrees de diferents cultius i un volum de facturació important, i ofereix als seus integrants grans oportunitats per a millorar el seu funcionament intern en tots els processos i eficiència a nivell de costos, a més d'obrir la porta a la innovació i de donar accessibilitat a mercats que, fins que no formen part d'una cooperativa de segon grau, eren inaccessibles.

Segons el testimoniatge del gerent de la Cooperativa Rural Sant Vicent Ferrer de Benaguasil, Miguel Ángel Martí, el rol que exerceixen les cooperatives és essencial no sols en termes de millora comercial per als petits productors, sinó també per a millorar en termes de planificació els agricultors que no estan associats i manquen d'accés a un assessorament professional. Així mateix, afirma que la citricultura és un sector que té una mitjana d'edat molt avançada, amb parcel·les molt fragmentades, costos creixents, baixa rendibilitat, baixa productivitat i un creixent abandó del camp, el qual pot ser frenat per les cooperatives, connectant les produccions locals amb el mercat internacional.

Respecte a les expectatives de futur, les cooperatives que han comparegut en comissió entenen que en l'agricultura s'ha produït un augment en els nivells de vendes totals d'hortalisses i fruites, però no s'ha vist reflectit en les vendes de cítrics. De fet, segons les dades exposades per Anecoop, des de l'any 2003 les vendes de cítrics s'han quedat estancades i les vendes de cítrics de la Comunitat Valenciana estan per sota del nivell de venda total de cítrics.

Les cooperatives apunten, com s'ha reflectit anteriorment en aquest apartat, al fet que la clau per a la recuperació de les empreses citrícoles dels diferents municipis de la geografia valenciana està en la planificació. Un rol que principalment han d'exercir les cooperatives de segon grau, però que requereix a les cooperatives de base pel seu paper de vertebració per al territori mitjançant la seua activitat localitzada als municipis de la Comunitat Valenciana.

Segons expliquen, la planificació facilita saber el que el mercat vol; ací és on entra la cooperativa de segon grau com a dimensió clau per al desenvolupament local i rural, ja

que la integració de cooperatives de primer grau en una estructura de comercialització facilita el coneixement sobre les necessitats dels diferents mercats en què opera. Així mateix, indiquen que la planificació permet establir un calendari estable per a fomentar que l'agricultor pugui conèixer amb antelació la producció que ha de tirar avant.

En aquesta mateixa línia, les cooperatives apunten a la promoció com a factor clau per a mantenir el consum de cítrics, i entenen que fer una campanya de promoció de cítrics regionals a nivell europeu és una opció per a abordar la problemàtica actual. En aquest sentit, asseguren que en l'àmbit de la promoció la societat coneix les varietats de pomes que hi ha; no obstant això, no tenen el mateix grau de coneixement sobre les diferents varietats de taronges, i plantegen que aquesta promoció dels cítrics es treballi amb la població, perquè es genere consciència que les cooperatives treballen amb productes arrelats al territori, perquè es comprengui que es tracta de producció local, la qual cosa implica un valor afegit del producte en el mercat europeu.

D'altra banda, els diferents compareixents van establir la idea que les cooperatives han de jugar un paper fonamental amb la Llei 5/2019, de 28 de febrer, d'estructures agràries de la Comunitat Valenciana (LEA).

Societats agràries de transformació (SAT)

El Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació defineix les societats agràries de transformació com a societats amb personalitat jurídica pròpia i «una finalitat econòmicosocial en relació a la producció, transformació i comercialització de productes agrícoles, ramaders o forestals, la realització de millores en el medi rural, promoció i desenvolupament agrari així com a la prestació de serveis comuns relacionats amb aquests conceptes». Així mateix, les societats agràries de transformació poden «associar-se o integrar-se entre si per a desenvolupar les mateixes activitats creant una agrupació de SAT.

Entre les persones compareixents com a representants de societats agràries de transformació, destacaven els problemes que envolten la qüestió dels preus en el sector cítricol. D'aquesta manera, quan parlem d'aquests problemes, estem parlant de dificultats que no desapareixen en el moment que s'estabilitzen els preus, sinó que es tracta de problemes de caràcter estructural que sempre tornen, per la qual cosa les mesures a implementar haurien d'estar enfocades en el sentit d'acabar d'arrel amb aquests problemes.

Per a això, segons el director de la SAT Picamon Fruits, Jaume Sena Serrano, cal que el sector de l'agricultura, de forma àmplia, definisca una estratègia que incloga un òrgan col·legiat de govern en l'àmbit de la Comunitat Valenciana que dispose de professionals tècnics qualificats per a elaborar un pla estratègic amb perspectiva de futur, en

col·laboració amb l'administració de la Generalitat Valenciana, amb l'objectiu de definir propostes en àmbits relacionats amb les plagues, certificats, costos, varietats, promoció, etc.

En un altre ordre, durant el testimoniatge del director de la SAT Spanish Oranges (Vila-real), Alejandro Maña, el compareixent va manifestar una posició crítica respecte a les polítiques europees dirigides a la producció i comercialització de cítrics. En aquest sentit, el director de la SAT defèn que el cobrament d'aranzels a totes les importacions hauria de ser administrat per la mateixa PAC i s'hauria de destinar l'import als citricultors mediterranis per a compensar la situació. En aquest sentit, entén que el 90 % de la fruita es consumeix en els lineals dels supermercats i, per tant, la solució contra la invasió de cítrics d'altres continents hauria de passar per l'establiment d'aranzels.

Grans productors

Els grans productors integren un altre grup fonamental a l'hora de determinar quina és la situació del sector citrícola actual en la Comunitat Valenciana. La producció és un pilar fonamental tant a l'hora de proveir la ciutadania del nostre propi país com a l'hora d'exportar l'excedent del producte a l'exterior amb objectius de comercialització i maximització de la rendibilitat del sector citrícola.

Segons els grans productors, l'eficàcia en la producció es troba estretament relacionada amb la grandària dels terrenys que es treballen. Apunten el fet que la falta d'intensificació i aglutinament de petites propietats pot situar el sector citrícola valencià davant el perill de quedar-se competitivament exclòs respecte a altres comunitats autònomes.

D'aquesta manera, els costos reals derivats de la producció varien en funció de si parlem d'una producció minifundista o d'una producció amb unes dimensions equilibrades, ja que la capacitat de reduir els costos s'incrementa en el segon cas, i s'aconsegueix garantir la seua rendibilitat en la producció agrícola. A més, en cas que es donen problemes per a materialitzar la concentració territorial amb la finalitat de realitzar una labor organitzada i control, així com atendre les plagues i els tractaments, assenyalen que poden apostar per una altra mena de productes d'acord amb l'evolució climàtica de la Comunitat Valenciana.

D'altra banda, reconeixen que la citricultura ha suposat un mercat rendible i de gran rellevància a Espanya, però adverteixen que l'entrada del nostre país en la Unió Europea va tenir conseqüències per a aquest sector i, per tant, reclamen canvis en la presa de decisions que es realitzen des de Brussel·les, perquè la producció citrícola dels països mediterranis reba un tracte millor enfront de les condicions avantatjoses de les quals

gaudeixen altres països en qüestions com, per exemple, les obligacions d'àmbit sanitari que s'exigeixen a la producció europea.

Finalment, respecte als fons d'inversió que aterren en territori de la Comunitat Valenciana, també requereixen l'existència de les mateixes regles del joc per als qui vulguen realitzar activitats de producció o comercialització citrícola i, així, evitar la venda a pèrdues establida per la Llei 16/2021, de 14 de desembre, per la qual es modifica la Llei 12/2013, de 2 d'agost, de mesures per a millorar el funcionament de la cadena alimentària. No obstant això, cal assenyalar que demanen l'impuls i desenvolupament complet d'aquesta llei amb l'objectiu que s'arriben a cobrir totes les baules de la cadena alimentària amb la finalitat d'evitar desigualtats en la prohibició de vendes a pèrdues.

Situació laboral al camp: sindicats de classe, inspecció

D'acord amb l'enquesta de població activa, la població activa en el sector agrari al País Valencià es va situar en 64.200 persones en l'any 2021, un 2,6 % de la població activa total valenciana. Això implica un increment en 4.200 persones respecte a la població activa agrària valenciana corresponent a l'any 2020.

En 2021 el nombre de persones ocupades en el sector agrari va ascendir a 51.500, que representa el 2,5 % del total de persones ocupades al País Valencià, i suposa un augment del 4 % respecte al nombre de persones ocupades en el sector agrari en 2020. Aquest increment duplica el creixement de les persones ocupades en la resta dels sectors productius valencians.

En 2021 el nombre de persones aturades en el sector agrari valencià va ascendir a 12.700, un 21,5 % més que en 2020, i correspon al 3,3 % del total de persones aturades al País Valencià. La taxa d'atur del sector es va situar en el 19,8 %, cosa que va suposar 2,3 punts per damunt de l'enregistrada en 2020. El nombre de persones aturades en el sector agrari valencià en 2021 representa el 7,2 % de les persones aturades en aquest sector a escala espanyola, i la taxa d'atur sectorial es va situar 1,7 punts per damunt de la taxa d'atur sectorial espanyola. Per altra banda, la taxa d'atur sectorial valenciana va superar en 3,9 punts la taxa d'atur total al País Valencià, donat el descens en 0,3 punts que aquesta última va experimentar durant 2021.

Una particularitat del mercat de treball del sector agrari valencià és que el 55 % de les persones que cotitzen en el règim especial agrari de règim general són estrangeres. Això ha donat lloc a situacions de vulnerabilitat del personal per compte d'altri associades a manca de coneixement suficient de les llengües com també de la legislació vigent en matèria laboral i de prevenció de riscos laborals. Això s'ha posat de manifest en el sector citrícola valencià en les diverses campanyes d'inspecció de treball en què s'han detectat

infraccions a la legislació vigent en matèria d'equipament ergonòmic als magatzems, manca de subministrament d'equipament de protecció individual (EPI) al camp, manca de formació en matèria de prevenció de riscos laborals, dificultats per accedir a les avaluacions ergonòmiques quan existeixen, així com pràctiques de cessió il·legal de personal i incompliment de la legislació laboral. Des de 2016 fins a març de 2022 s'han imposat 245 sancions que han afectat 244 empreses del sector citrícola valencià. D'aquestes 245 sancions, 229 han sigut greus i 20, molt greus, fonamentalment per motiu de cessió il·legal de personal i incompliment de la legislació en matèria laboral i de prevenció de riscos laborals.

Aquestes mancances en matèria d'ergonomia i prevenció de riscos laborals dona lloc a lesions per postures forçades i estàtiques, accidents per cops de branques als ulls, etc., que es tradueixen en baixes laborals. No obstant això, la inspecció de treball ha comprovat un descens dels accidents greus de 19 en 2020 a 14 en 2021, tot i que el nombre d'accidents mortals en aquest període s'ha mantingut en 5, després del pic de 9 enregistrat el 2019.

Encara que aquestes dades són encoratjadores, cal tenir en compte que en molts casos els accidents no es denuncien i, per tant, no consten com a accidents laborals; s'han donat casos de pressions per part de les empreses a les persones afectades per a no acudir a les mútues. Per altra banda, l'absència de reconeixement com a malalties laborals de diverses patologies associades als treballs de recollida, manipulació i envasament cítrics (com el túnel carpià produït per l'ús repetitiu de les alicates, les hèrnies discals, lumbàlgies, tendinitis als braços, desgast ossi, esquinços crònics, entre altres) fa que no s'hi comptabilitze l'afecció que pateixen les persones treballadores.

Un factor que ha contribuït a la precarització i desigualtat de la força de treball en el sector citrícola valencià és la contractació de personal a través d'empreses de treball temporal (ETT), opció regulada des de 1994. Això ha donat lloc a situacions de desigualtat flagrant com que en un mateix camp es troben fent la mateixa feina persones contractades com a fixes discontinües de l'empresa que recull la fruita al costat de persones contractades a través d'una ETT, les quals reben un salari inferior en un 50 % respecte dels primers o cotitzen molts menys dies dels quals realment han treballat. Així mateix, també s'ha detectat la presència de treballadors i treballadores d'altres comunitats autònomes on no hi ha conveni laboral de recol·lecció i que poden cobrar entre un 20 i un 30 % menys per fer la mateixa feina. També, malgrat existir conveni sectorial de recol·lecció des de 2019 i conveni sectorial de manipulació i envasat en magatzems des de 2021, s'han conegut diversos casos en què les condicions retributives dels treballadors i les treballadores estaven per sota les fixades per aquests convenis, o la pràctica de la suma d'hores treballades per a la cotització, en lloc de cotitzar per dia de presència. Igualment, s'han donat casos d'incompliment dels convenis referits a conseqüència de l'absència de representants legals de les persones treballadores (RLT) o designació per part de l'empresari dels RLT per a aconseguir acords laborals d'empresa per sota de les condicions de conveni, aprofitant-se de persones migrades amb escassos coneixements

lingüístics i legals per a defensar els seus drets, superació del nombre d'hores de treball màxim o mal funcionament de les borses dels torns per a treballar. Per contra, s'ha pogut comprovar que en aquelles empreses en què els RLT són triats pels treballadors i treballadores i existeix representació sindical, els drets laborals i d'informació de les persones treballadores es compleixen en major mesura.

L'elevada presència de persones migrades en la força de treball ha facilitat comportaments i actuacions mancades d'escrúpols per part d'ETT que han comès frau a la seguretat social, explotació i, fins i tot, substitució d'identitat, fent ús de la documentació d'una persona per a contractar-ne altres.

Pel que fa a la situació de les dones en el sector citrícola, hi ha una clara divisió dels rols laborals: les dones suposen el 90 % del personal dels magatzems, mentre que se situen en el 2 % del personal de recol·lecció. Així mateix, en el cas dels magatzems, els llocs de treball més qualificats o amb capacitat decisòria solen estar ocupats per homes. S'han reportat casos de maltractament a les dones treballadores en el camp o en magatzems per part dels seus superiors, en què els han proferit faltes de respecte, insults i amenaces; o s'han establert limitacions que impedeixen que les dones puguin anar al bany quan ho necessiten. Tot això no sols atempta contra la legislació laboral i d'igualtat, sinó sobretot contra la dignitat, la salut física i mental i els drets humans de les dones.

Per a evitar tots aquests incompliments i aturar l'explotació laboral, cal desenvolupar els instruments legals necessaris per a detectar les persones físiques o jurídiques que fan servir ETT de forma recurrent per a infringir la normativa laboral, sobretot en l'àmbit de les contractacions, que no puguin obtenir ajudes ni subvencions públiques, ni tenir activitat mercantil pel que fa al sector de les empreses de treball temporal i de prestació de serveis, augmentar les sancions a les empreses contractants, limitar o prohibir la presència d'ETT, i realitzar els canvis legislatius necessaris per a fer prevaldre els convenis sectorials.

A més cal afavorir la participació dels treballadors i les treballadores en les diferents negociacions laborals en les diferents empreses, i millorar la seua formació pel que fa als drets que laborals que tenen, la seguretat laboral i els llocs de feina que ocupen.

També cal millorar significativament la dotació dels serveis d'inspecció laboral per a detectar els diferents incompliments, des de l'ús abusiu de contractacions incorrectes a treball irregular o manca d'EPI i adaptacions ergonòmiques dels llocs de treball, entre altres.

Les empreses contractants han de prendre consciència de la responsabilitat que tenen amb la seua plantilla i han de vetlar pels seus drets, siguen personal contractat directament o a través d'ETT.

A més, caldria valorar millores en les cobertures socials d'aquests tipus de treballs, ja que les persones eventuais del camp no perceben la prestació del subsidi per desocupació, perquè no està contemplat en la Llei 28/2011 quan es produeix la integració en el règim general de la seguretat social del règim especial agrari (actualment, SEA); per altra banda, els càlculs de les baixes per malaltia comú o accident són discriminatòries respecte a altres col·lectius.

4. Mercat i cadena alimentària:

Mercat nacional i cadena alimentària

Com explica el professor José María García Álvarez-Coque, el sector citrícola és totalment asimètric en l'organització de l'oferta i la demanda i podem veure com actualment hi ha dues velocitats en la producció citrícola: d'una banda estan les finques pròpies dels comerços privats i els seus productors associats juntament amb les cooperatives amb energia i els seus socis; d'altra banda tenim les persones agricultores independents amb parcel·les minifundistes. Aquestes segones aniran desapareixent, malgrat que ara encara són majoria. Les noves parcel·les que aconseguisquen dimensió, seran més eficients, tindran menys costos i generaran ocupació de qualitat.

La Llei d'estructures agràries és un instrument jurídicament suficient amb les iniciatives de gestió en comú, els agents dinamitzadors, la xarxa de terres, etc., per al minifundi. El problema el tenim que no és possible legislar sobre mentalitats. Aquest canvi radical l'ha de liderar el sector i no cal esperar miracles de la política. No tant parlar dels problemes externs i més dirigir la mirada cap als interns. Cal no oblidar que tenim un gran avantatge sobre els cítrics que venen d'ultramar i és que és molt fàcil demostrar que la nostra citricultura és pràcticament sostenible per se. Però cal estudiar-ho, explicar-ho, demostrar-ho i, sobretot, publicitar-ho.

Per la seua banda, Tomás García Azcárate era contundent afirmant que l'agricultor individual no associat confrontat amb la globalitat del mercat no té futur si no s'organitza associant-se correctament. Si les persones agricultores no s'uneixen, al final se les menjaran els grans. La persona productora del segle XXI ha de saber quan produeix el que vendrà i a qui li'l vendrà, com arribarà al mercat el que produeix, no pot esperar en el bar que vinguen a comprar-li'l. Així mateix, va dir que no hi ha alternativa a les OPFH, que en aquests moments les ideals són les cooperatives, però també es poden organitzar al voltant de les SAT. Els xicotets productors individuals confrontats a tots els reptes de coordinació, organització de productors, agricultura 3.0, no podran seguir la carrera per la qualitat que assegurarà el futur. Han d'estar integrats en una organització

superior amb contractes homologats, i en aquest sentit les cooperatives i les SAT són decisives per a assegurar un futur.

Segons els representants del món cooperatiu, s'ha d'augmentar la dimensió perquè els comerciants són cada vegada més grans, arribar a nous mercats, innovar en processos productius, millorar en la capacitat professional dels directius, incrementar la qualitat, invertir en promoció, reduir els costos fixos, millorar la liquidació als socis. Cal definir un mapa varietal així com importants plans de formació per a les persones llauradores, les persones rectores, i per a totes les persones que estiguen al voltant de les cooperatives.

La gran distribució juga un paper central, tant en la comercialització com en la definició del preu de venda dels productes del sector primari en general i dels cítrics en particular. Una queixa freqüent de les persones productores és que, segons elles, el preu es fabrica de dalt cap a baix, i són els xicotets productors i les xicotetes productores les que més perden. Inclús les que no arriben a cobrir els costos de producció.

Segons la monografia 119, «Demanda, canales de distribución, oportunidades de mercado y propuestas de actuación para los cítricos españoles», del document Una hoja de ruta para la citricultura valenciana, la compra de taronges en 2017-2018 continuava concentrant-se en els supermercats i autoserveis (33,7 %), així com en les botigues tradicionals (32,9 %), amb més del 60 % del volum de vendes de taronges. Aquesta concentració en la gran distribució, unida als canvis en els hàbits de compra dels consumidors, a la conveniència que suposen la ubicació i els serveis en els punts de venda, i al comerç en línia, entre altres factors, ha tingut com a conseqüència el declivi en el nombre de botigues tradicionals i especialitzades en el sector de l'alimentació i dels productes envasats, com ara carnisseries, pescateries, panaderies i drogueries. No obstant això, en el cas de la fruita fresca i les hortalisses, almenys a Espanya, no sembla haver ocorregut el mateix, sinó tot el contrari: proliferació i increment dels establiments especialitzats en fruita i verdura, independents i/o organitzats en xarxes d'aprovisionament i venda, si bé els supermercats i hipermercats continuen sent els que aglutinen major quota de mercat.

La recent modificació de la Llei 16/2021, de mesures per millorar el funcionament de la cadena alimentària, ha sigut abordada al llarg de la comissió per part de moltes persones compareixents, amb discrepàncies sobre la seua capacitat d'acció, però en termes generals hi havia un reconeixement de les possibilitats que s'obrin amb figures legals com la venda a pèrdues i la venda a resultes. Una de les conseqüències positives d'aquesta modificació de llei és la recent creació de l'Agència d'Informació i Control Alimentari de la Comunitat Valenciana, la qual podrà actuar davant determinades pràctiques comercials abusives, com les compravendes a resultes, tan habituals en el sector cítricol i que tant afecta els productors. S'ha d'aconseguir que la llei de la cadena alimentària es complisca, encara que algunes persones reconeixen com a gran dificultat

el càlcul dels costos de producció, complicat d'aplicar perquè les persones agricultores, i menys les minifundistes, no porten comptabilitat de costos i no els saben. Un altre repte serà el control de la venda a pèrdues i el desenvolupament complet de la llei.

Algunes persones compareixents varen afirmar que si la cadena està afeblida i el sector dividit, cada peça de la baula intenta comprar més barat. No hi ha alternativa a l'organització dels productors, per a crear valor primer i perquè els productors es puguin defensar. Es necessita una OP o una relació estable amb un negoci privat. No és qüestió dels uns contra els altres, sinó de construir relacions estables i de futur.

Un altre problema freqüent que es dona en les campanyes cítriques és el de les pràctiques abusives, que resulten en pèrdues molt quantioses per a les persones llauradores per cobraments no pactats, posar traves a l'hora de pagar, retards en la recol·lecció de la fruita, «rebuigs» no pactats, pagament de correatge: càrrega per al productor perquè el corredor no és neutral i defensa exclusivament el comerciant; és un 3 % i recau sempre en l'agricultor, pagaments a més de trenta dies. De fet els corredors són agricultors a sou dels comerços que cobren de l'agricultor, però quan un agricultor crea problemes, la majoria de les vegades per exigir els pactes, li fan una creu i, entre els comerços que aquest corredor porta més la seua relació amb altres corredors, ja no li compren.

Un acord interprofessional que garantisca que els productes isquen en condicions òptimes és un requisit sine qua non per al futur, en col·laboració amb l'administració que ha de fer complir la norma. Necessitem aconseguir la qualitat en varietat primerenques que puga competir amb les varietats tardanes. És el que passa amb les varietats dels clubs, però ha de ser rendible. El control dels productes immadurs que s'envien al mercat hauria de ser una prioritat, ja que coincideixen en el mercat amb les varietats tardanes de l'hemisferi sud. Tots els països han allargat les seues campanyes i ara són de quasi nou mesos en els dos hemisferis, amb la qual cosa és complicat que no hi haja encreuaments al principi i al final.

Els contractes de compra en cítrics són importants i haurien de ser obligatoris. Però, han de ser específics per a cítrics cobrint tots els detalls de dates, qualitats, etc. Hui dia, quan han desaparegut més de 400 exportadors privats en vint-i-cinc anys, recordar el valor del contracte virtual històric pel qual dues persones s'estrenyien les mans és una utopia. En aquests moments els actuals comercialitzadors són tan grans que ja no existeix una relació directa amb el productor. La relació del productor és amb un corredor del poble, que coneix el corredor de zona que és amic del cap de compres del comerç final. És inconcebible que un sector funcione hui sense contractes per escrit. El sector ha de tenir la maduresa necessària per a posar-se d'acord en el text model d'aquests contractes.

Les liquidacions d'algunes cooperatives poden ser inferiors als preus de compra perquè les cooperatives són empreses i, de la mateixa forma que han desaparegut 400 empreses privades de cítrics, també ha succeït amb 80 cooperatives, en la mateixa proporció. La grandària és decisiva en aquests moments i, encara que a vegades el xicotet és bonic, sols magatzems operativament eficients i amb calendaris complets tindran futur, privats o cooperatives.

Comerciants

Dels quatre representants del comerç que va convidar la comissió, sols hi varen comparèixer Jorge Cañamás, del Grup Cañamás Hermanos, i Guillermo Antelo Miguel-Mencheta, de Naranjas Che. El grup Martinavarro i Frutas Tono varen excusar la seua presència. Una absència que vàrem lamentar, donat que Martinavarro és el primer operador de cítrics del món i Frutas Tono, un bon representant d'una empresa familiar de grandària mitjana.

Tot i que els dos són grups familiars, aquests representants del sector del comerç citrícola pertanyen a dos estratègies de venda molt diferents, donat que Cañamás Hermanos és un dels grups líders de la citricultura valenciana creat en 1929 a Oliva (València) amb un marcat esperit productor i que té una marca pròpia, Le Gamin, que ven a tota Europa, mentre Naranjas Che ven totes les seues taronges ecològiques produïdes a Sagunt per internet.

Jorge Cañamás Mauri va relatar la interessant història de la seua família, que resumeix bé la història de la citricultura valenciana: varen començar en 1929-1960 com a agricultors amb propietats minifundistes que també compraven gènere a altres i es varen convertir en exportadors, especialment a França. Al 1968, la segona/tercera generació va considerar que el minifundi no tenia futur, i per això compren la primera finca a Picassent de 315 fanecades, la transformen i planten varietats modernes. A partir d'aquest moment ja no han parat d'invertir en producció pròpia. Actualment tenen 9 finques pròpies a la Comunitat Valenciana (Picassent, 36,60 hectàrees; Canals, 11,34 hectàrees; Onda, 84,73 hectàrees; l'Alcúdia, 11,02 hectàrees; la Safor, 31,03 hectàrees; Alzira, 21,26 hectàrees; Carcaixent, 11,26 hectàrees; Bétera i el Reialenc, 454 hectàrees; per un total de 700 hectàrees (8.800 fanecades valencianes). A Andalusia tenen 1.800 hectàrees en 9 finques. Produeixen de 65.000 a 80.000 tones de cítrics propis, que és el 65/80 % del que comercialitzen.

Afirma ser una de les poques empreses que porten comptabilitat analítica dels costos de cultiu i són conscients dels enormes costos del minifundi davant la producció realitzada per ells, amb el mateix efecte, però amb una industrialització portada al màxim per a reduir costos, que necessita certa dimensió. Així mateix, va parlar de la dicotomia de

l'Espanya citrícola, entre la Comunitat Valenciana a uns costos i la resta a altres costos molt menors, i va reconèixer el paper tan important de la comissió.

Cañamás va reconèixer que la citricultura és un negoci madur, que a partir de l'entrada a la Unió Europea (de la qual cosa va donar les gràcies pel que suposa aquest gran mercat a la nostra disposició), va haver d'acceptar les normes de Brussel·les d'importació i allí ens han menystingut per convertir l'agricultura del Mediterrani en el boc expiatori en qualsevol negociació o en molts conflictes. Deia que des de fa trenta anys ens piquen a favor dels països que produeixen a menor cost, en condicions de quasi esclavitud dels treballadors i amb normes de sostenibilitat per davall de les que se'ns exigeix a Europa.

També va declarar que aquest sector ha tingut moltes crisis i les va anar superant perquè eren conjunturals, però que ara estem davant una crisi estructural, el minifundi, i no té fàcil solució per ser un problema de mentalitats. La principal solució política és l'increment de control en els ports i l'aplicació immediata de les normes davant els casos de residus prohibits.

Així mateix, va reconèixer que la llei de la cadena pot ser bona, però s'ha centrat en els costos de producció i això no funciona, perquè els agricultors, i menys els minifundistes, no porten comptabilitat de costos i no els saben.

Respecte al problema de les plagues va afirmar que és el minifundi, perquè és impossible una estratègia de control de plagues en una zona de 1.000 fanecades amb 200 propietaris: 50 ho faran bé, 50 simplement ho tenen abandonat i 100 faran el que els diguen en el bar, amb la qual cosa és impossible controlar les plagues.

Va avançar com a possible solució per part de l'administració la de subvencionar 15.000 hectàrees d'alvocat i 15.000 hectàrees de kiwis, per a baixar les 150.000 de cítrics a 120.000, amb la qual cosa és probable que es rebaixen part de les tensions comercials que vivim. També va proposar ressuscitar els bancs de terra, que els ajuntaments començaren a comprar terres abandonades que, molt probablement, quan es feren parcel·les més grans, serien vendibles a operadors que les posarien en marxa. Més de la meitat dels actuals jubilats que les mantenen en pocs anys les abandonaran i llavors serà un problema mediambiental per als ajuntaments. Finalment va afirmar que els fons d'inversió són benvinguts mentre juguen amb les mateixes cartes que la resta, que no venguen a pèrdues. Que es desenvolupe tota la llei de la cadena, que no s'ature en la primera baula. No que obligue sols a la part del comerç i no obligue a cada actor.

Naranjas Che, representada per Guillermo Antelo, és una empresa familiar micropime que viu de la citricultura, encara que reconeixen que no és fàcil. Diferencien dos models de producció, un que respon a una economia d'escala, d'una part, i l'altre que es basa en la diferenciació, on el que es ven és un servei, donant un valor afegit. Hi ha molt de

minifundi que dificulta el model productiu a costos de producció barats davant d'una Andalusia que produeix un 20-30 % més barat que nosaltres.

La seua experiència els porta a concloure que l'alternativa a produir barat, en grans volums i amb finques tecnificades, és donar valor afegit a través de denominacions d'origen, portes obertes, agricultura ecològica, de la porta a la taula o qualsevol altra estratègia de diferenciació, però cal explicar-ho, perquè si no les sabem vendre, la gent no sap si és d'Andalusia, de València o del Marroc.

Constaten la situació complicada en la que es troben les persones agricultores respecte als productes de fora d'Europa, donat que la nostra legislació és la més exigent en seguretat laboral, en fitosanitaris, etc., del món. Per això conclou que el problema no és competir, sinó no poder fer-ho en igualtat de condicions.

La seua història comença amb els horts familiars que l'any 2000 perdien diners i varen estar a punt de tancar. A partir d'aquest moment aposten per la diferenciació en agricultura ecològica. A poc a poc varen anar reconvertint-se, i a mesura que creixien els arbres creixien els clients. Venen per internet taronges ecològiques, però cada vegada venen de particulars a botigues, després a algun distribuïdor, i ara a algun distribuïdor europeu. També compren a tercers un 50 % de la fruita. Venen la meitat al nord d'Espanya i l'altra meitat al nord d'Europa i aconsellen al sector a centrar-se en aquests canals de comercialització.

Com a exemple d'èxit en la comercialització, menciona els italians i afirma que són millors que nosaltres en màrqueting agroalimentari. Vas a Europa i, l'oli o els cítrics, són molt més valorats els italians que els nostres. Nosaltres no ho sabem transmetre.

Així mateix, conclouen que la producció ha d'anar per força associada a la comercialització. Els agricultors xicotets i a temps parcial o s'involucren en la comercialització o estan condemnats. S'ha d'apostar perquè li donen un valor afegit o no tenen res a fer. Caldria eliminar intermediaris, encara que no tothom pot fer-ho, i tenir una gamma alta d'oferta varietal.

Varen començar amb 200 fanecades i ara en tenen 800, en propietat i en lloguer. Alguns horts li'ls cedeixen gratis perquè els propietaris no volen saber res del camp. Hui hi ha molta terra per preus molt barats, màxim 50 euros per fanecada/any. Sí que es pot accedir a la terra. Respecte a les varietats: un poc de totes: vasol, oronules, fins a ortanique. En taronges, des de navelina fins a valencia. L'HBL li fa molta por. I quant al cost de la paqueteria, explica que la paqueteria representa un cost molt elevat, per damunt dels 45-50 cèntims/quilo. A Europa entre 1 i 2 euros/quilo a la porta de casa.

Mercat internacional i lliure mercat

Tenint en compte que són vuit grans distribuïdors les que dirigeixen la política d'importació de tercers països a escala europea, és comprensible que els interessos que mouen el mercat europeu i els acords internacionals no són els dels productors europeus, i en concret els del sector cítricol valencià.

Un dels problemes als quals s'enfronta la citricultura valenciana és que la política comercial internacional és asimètrica. Per una banda, l'entrada de productes agraris i matèries primeres en el mercat europeu procedent de tercers països està regulada a través de tractats comercials internacionals negociats per la Unió Europea en el seu conjunt amb els tercers països. Generalment, aquests tractats comercials estan concebuts per a facilitar les exportacions de productes industrials i serveis amb alt valor afegit cap als tercers països, a canvi de permetre i facilitar l'entrada en el mercat europeu de productes agraris i matèries primeres mitjançant reducció o eliminació d'aranzels o altres mesures preferents —com la no exigència de garanties o tractaments ambientals o sanitàries a les quals sí que estan subjectes les exportacions agràries europees— a altres mercats internacionals. Per altra banda, les exportacions de productes agraris europeus a tercers països s'han de negociar individualment des de cada país membre amb el país de destí, el qual estableix els protocols i les condicions d'importació que considere més oportuns; generalment, com ja comentaven abans, són molt més exigents que aquelles que estableix la Unió Europea per a la importació d'aquests tipus de productes des de tercers països.

A més, cal assenyalar que la Unió Europea té els estàndards de qualitat i laborals més elevats pel que fa a la producció agrícola, cosa que encara dificulta més la competència entre els nostres productes i els vinguts de fora.

Actualment hi ha aranzels residuals per a les taronges procedents de Sud-àfrica, mentre que dels acords euromediterranis amb Egipte, Tunísia i el Marroc, no queden aranzels, ni mai se'ls ha imposat un equivalent aranzelari amb els preus d'entrada. En el cas de Turquia tenim una unió duanera i també entren amb dret aranzelari zero. En el cas de l'acord amb els estats d'Àfrica del Sud, en mandarines ja hi havia dret zero, i per a la taronja, des de 2016 tenen dret zero des del 1 de juny fins el 30 de novembre (fins a aquell moment acabava el 15 d'octubre); un aranzel del 16 % que es redueix progressivament fins a eliminar-lo totalment el 2025. Per tant, s'espera un augment de la importació de taronja de Sud-àfrica, almenys fins al 2025, cada vegada en millors condicions de preu.

Amb aquest escenari, i sent el mercat de la Unió Europea el més atractiu del món, tothom vol venir aquí. Però abans hi havia unes barreres i una organització comuna dels mercats (OCM) de fruites i hortalisses que estava molt ben dissenyada, amb una ajuda

interna que elevava el preu dels productes europeus respecte al preu mundial i, al mateix temps, hi havia una barrera a la importació que impedia que el producte que venia de fora caiguera per baix d'aquest preu intern. Hi havia també unes subvencions a l'exportació que compensaven la diferència entre el preu intern més elevat i el preu mundial, per a que fora atractiu exportar. Tot això, amb l'acord del GATT del 1994 (hui Organització Mundial de Comerç), va desaparèixer, amb la qual cosa tenim un mercat absolutament obert, al qual poden venir gent de fora a vendre a partir de condicions totalment diferents de les que s'imposen als europeus.

Cal tenir en compte que el tractat de lliure comerç de Mercosud, està a l'espera de ser ratificat per la Unió Europea, i que suposaria una nova amenaça per a les nostres produccions, ja que es planteja la liberalització de les exportacions brasileres de suc de taronja, la qual cosa provocaria la desestabilització dels preus d'aquest producte en la Unió Europea, que s'estendria al mercat de taronja en fresc. Això generaria una reducció significativa de la demanda de taronges espanyoles per a producció de suc, com a conseqüència de la forta competència via preus de les produccions brasileres.

Un altre risc important dels augments progressius de les importacions des de diversos països tercers són l'aparició de noves plagues i malalties en el nostre territori i que suposa una important amenaça per a les nostres produccions, des del ja conegut cotonet de Sud-àfrica (*Delotococcus aberiae*) a la possible aparició del temut huanglongbing (HLB) o greening, amb greus efectes sobre la producció citrícola, com també d'altres malalties que podrien afectar altres produccions agrícoles. Encara que recentment s'ha aprovat l'exigència de tractament en fred per a la importació d'algunes varietats de cítrics procedents d'alguns països tercers, els requisits establits per aquests tractaments són d'un nivell d'exigència inferior als que han de fer front les nostres exportacions a tercers països.

Per altra banda, cal no oblidar que la legislació ambiental, sanitària i laboral europea és molt més exigent que aquella vigent en els principals països tercers que exporten cítrics cap a la Unió Europea beneficiant-se de condicions preferents derivades dels esmentats tractats comercials internacionals signats per la Unió Europea. Així mateix, els controls d'entrada al mercat europeu dels productes citrícoles són manifestament millorables, especialment en el port de Rotterdam, principal porta d'entrada dels cítrics importats a la Unió Europea. Tot això implica una amenaça afegida a la supervivència de producció europea, a banda d'implicar unes condicions de competència deslleial.

D'aquesta manera, els nostres productors s'enfronten a un mercat europeu distorsionat per les ingents importacions de cítrics procedents de tercers països, amb uns preus molt més baixos, que arrossegueu els preus de mercat de les nostres produccions a la baixa, especialment, tenint en compte la concentració en poques mans de la distribució en el mercat europeu, amb una elevada capacitat de negociació davant d'una oferta de producte molt atomitzada. Com a exemple podem citar les importacions de grans

quantitats de taronja d'Egipte que entra des de gener a juliol a preus que oscil·len entre 0,4 i 0,5 euros/quilo, mentre que el cost de condicionament i manipulació (forfait) als nostres magatzems és de 0,35 euros/quilo.

D'ençà que Espanya va entrar a la Unió Europea s'ha doblat la producció de cítrics, que ocupen la quarta o cinquena posició en el món, i la primera en exportació de producte fresc, així des d'Espanya s'exporten 3.700 milions d'euros, dels quals 2.600-2.700 milions corresponen a produccions valencianes i situen la nostra citricultura en el tercer lloc en importància exportadora del País Valencià, sols per darrere del sector de l'automòbil i del de la ceràmica.

En volum les explotacions valencianes exporten 3,5 milions de tones a la Unió Europea, i venen 1,5 milions de tones a la resta d'Espanya. Un fet a tenir en compte és que no tota la fruita es cultiva ací, sinó que es tracta de fruita importada d'altres llocs que és confeccionada al País Valencià, des d'on es comercialitza a Espanya i s'exporta a la Unió Europea. En les duanes de la Unió Europea no apareix el país on s'ha cultivat la fruita, sinó el país del comercialitzador que les importa, sent així que molts cítrics que en teoria són d'origen europeu, realment no ho són, i provoquen situacions anòmales com que un dels exportadors més grans de cítrics de la Unió Europea siga Països Baixos, a través del port de Rotterdam. Pel que fa a la producció espanyola, més d'un 46 % correspon a produccions valencianes.

Amb aquestes dades i la situació internacional del comerç, la importància del mercat europeu és clau per a les nostres produccions. Per això, l'opció òptima és que la Unió Europea aplique el principi de preferència comunitària per tal de protegir les nostres produccions i garantir el compliment de les exigències de qualitat ambiental i social europees, sense sotmetre les nostres produccions a competència deslleial de països tercers. Si no s'opta per aquesta opció, la Unió Europea ha de garantir que aquells països que exporten cítrics a la Unió Europea complisquen els mateixos estàndards ambientals i socials que compleixen les nostres produccions, a més d'assegurar tractaments de transport i quarantenes òptims per a impedir l'entrada de plagues o malalties que puguin afectar les nostres produccions agrícoles.

Tenint en compte l'escenari del mercat global de cítrics, inclús en el cas que en els països tercers s'aplicaren els mateixos estàndards ambientals i socials que a les produccions valencianes, resulta evident que les nostres produccions tenen dificultats per competir via preu amb la de països tercers, per diversos factors, com les estructures agràries i les dimensions de les explotacions, que generen efectes d'escala de producció, o el nivell de vida del país, que condiciona els nivells salarials. Per això, és fonamental aprofundir la competitivitat per la via de la qualitat, diferenciant els nostres productes per la seua qualitat intrínseca, i també valorant les pràctiques de producció i recol·lecció en el moment òptim de grau de sucre, per tal que les característiques organolèptiques per al consumidor marquen la diferència, els valors territorials i paisatgístics associats als

nostres productes com també els avantatges ambientals i climàtics associats a la producció més pròxima al punt de consum. En aquesta línia, cal continuar treballant en la promoció de les marques de qualitat diferenciades com la indicació geogràfica protegida de Cítrics Valencians i de producció ecològica, així com desenvolupar noves marques que visibilitzen i posen en valor els aspectes territorials, ambientals i agroecològics vinculats a les nostres produccions de cítrics en els mercats domèstic i europeu.

Ailimpo també va comparèixer per explicar com funciona la interprofessional que representa a Espanya; és líder en producció i venda de llima i d'aranja. Exportem el 56 % a la Unió Europea, el 5 % fora d'Europa. El mercat mundial de llima des del 2005 al 2020 ha viscut una tendència a l'alça, on tots els actors volen venir. Lluiten per mantenir la seua hegemonia coste el que coste. S'han plantat 5,3 milions de llimeres en els últims sis anys. Sud-àfrica i Turquia també n'han plantat. Treballen en una estratègia en el sector per a mantenir el mercat europeu.

Aquesta interprofessional té una visió global de cadena en el sector. Treballen amb contractes homologats de producte fresc, bio i indústria, un condicionant fonamental per a dotar de transparència les transaccions. Ara tenen la pròrroga d'una norma en vigor des de 2020, que és l'acord de la interprofessional a través d'una ordre ministerial per a recaptar fons del sector per a campanyes de promoció, R+D i extensió.

Ailimpo és soci fundador de la World Citrus Organisation, i en detenen actualment la copresidència juntament amb Àfrica del Sud. Intercitrus no està, malgrat haver sigut convidats reiteradament i que es va deixar clar que hi ha una cadira reservada per a ells. Per a ells, aquests fòrums permeten influenciar i tenir informació del que passa en el sector, «l'enemic, com més a prop, millor», és el joc professional de tots els sectors, conèixer per què funcionen unes coses i altres no, etc.

Entre els objectius d'aquesta interprofessional, Ailimpo es marca estar en tots els fòrums on es parle de llima. I com a reptes apunten augmentar la transparència, destacar les propietats saludables, millorar el màrqueting, aprofitar el saber fer (know-how), fer front a amenaces com el canvi climàtic, el greening i altres plagues, competir amb pomes, alvocat, mango, etc., potenciar la imatge dels cítrics.

Promoció

La promoció de cítrics és un instrument imprescindible per a generar valor afegit i diferenciació davant altres orígens i també davant altres fruites amb què competim, per la qual cosa l'augment de dotació per a promocionar el nostre producte és de vital importància. En l'actualitat, amb els recursos que hi ha s'han realitzat dues campanyes de promoció internacional de cítrics. Al gener de l'any 2020 es va dur a terme una

campanya a França basada en la col·locació de publicitat en la part de darrere dels autobusos de Lió i Nantes. I, en la mateixa línia, una altra campanya realitzada a Alemanya durant la pandèmia.

La indicació geogràfica protegida Cítrics Valencians dona a conèixer la seua labor mitjançant el llançament de campanyes de promoció dirigides tant als consumidors com als professionals de mercats majoristes i de la gran distribució.

La promoció ha de ser una línia de treball crucial, perquè malgrat tenir altes quotes globals de mercat, no pot mantenir ni incrementar les vendes en el temps davant la creixent competència de cítrics de països tercers durant tot l'any i dels productes substitutius. I en aquest aspecte, és el sector mateix el que ha de contribuir, majoritàriament, al pagament de les campanyes promocionals, per la qual cosa des de les administracions es pot donar impuls i suport a aquesta publicitat i potenciar els cítrics valencians. Estem davant un nou i advers escenari que requereix un esforç notable d'integració de l'oferta que arribe a nous mercats i als nous segments de consumidors, amb un enfocament de promoció i col·laboració amb les empreses de distribució, per la qual cosa és urgent i imprescindible que les campanyes de promoció de taronges i mandarines valencianes es reprenguen per part de tots els actors del sector.

Una organització interprofessional potent i operativa, per a consolidar nous mercats facilitant eines i salvant els obstacles actuals, és condició imprescindible per a la defensa i la potenciació dels nostres cítrics. Aquests són un producte madur, des del punt de vista del consum, i per tant molt sensible a la competència d'uns altres i de noves modes. Mantenir-ne i potenciar-ne el consum i incorporar generacions novícies de consumidors mitjançant accions de promoció coordinades hauria de ser una de les prioritats més immediates i urgents.

Dins la diferenciació, com a element de posada en valor dels nostres productes, la promoció dels valors sanitaris i nutricionals dels cítrics valencians, els progressos en la reducció de l'impacte ambiental o els avantatges d'afavorir la citricultura pròpia al nostre país hauria de ser una de les eines a explotar davant el consum d'altres productes no tan beneficiosos per al nostre organisme i el medi ambient.

Davant la crisi que està patint el sector, han sigut moltes les veus en aquesta comissió d'estudi que han reclamat una interprofessional nacional, que potencie campanyes de promoció per a incrementar el consum intern i que dote de major informació els citricultors amb l'objectiu d'abordar de manera estratègica la campanya de comercialització des dels inicis.

Davant una situació com l'actual, gens nova en molts aspectes, la proposta per a millorar la comercialització del nostre producte és clara i passa per la sustentació en un disseny

conjunt d'estratègies de màrqueting i de promoció, valorant l'esforç realitzat per empreses i cooperatives del sector, que al llarg de la seua trajectòria han defensat els interessos dels nostres citricultors.

Per a aconseguir taxes majors d'augment de consum, especialment, dins les nostres fronteres, s'ha de treballar en un pla per a arribar a una transició agroecològica que potencie la diferenciació dels nostres productes davant els nostres més estrictes competidors mitjançant unes accions claus, apostant al mateix temps per la diversificació varietal de les zones citrícoles, donant suport a propostes innovadores de contrastat èxit comercial i, fonamentalment, impulsant una promoció i una informació als clients europeus de l'apreciació de les nostres singularitats i valors.

Per tant, finançar i posar en marxa campanyes institucionals, en cadenes regionals i nacionals, de comunicació específica de publicitat per a fomentar el consum, millorar la posició en el mercat i potenciar el consum de cítrics, en la línia de la duta a terme amb el plàtan de Canàries, hauria de ser una de les prioritats de les diferents administracions. Tot això, amb la contribució i les aportacions oportunes perquè la Interprofessional Citrícola Espanyola, Intercitrus, recupere les campanyes de publicitat que va organitzar en el passat a fi d'afavorir l'augment del consum de cítrics.

5. Factors en la producció

Estructures agràries

La Conselleria d'Agricultura disposa de la reglamentació a través de la qual s'articula la Llei d'estructures agràries per a afavorir la creació d'unitats de cultiu en comú de majors dimensions a fi d'obtenir explotacions que responguen a les necessitats competitives que planteja el mercat.

Tanmateix, aquesta gran aposta jurídica sobre el minifundi s'enfronta a un problema de mentalitat sever. Cal fomentar i motivar un canvi de mentalitat en aquest sentit. Aquesta llei recull fórmules per a evitar l'abandó de terres, però fa falta també un canvi cultural notable.

D'altra banda, aquest instrument fonamental perquè els productors puguin incrementar la seua capacitat competitiva, no està sent utilitzat pel sector amb la intensitat que seria desitjable, per la qual cosa podem perdre també el tren de les noves tecnologies com l'agricultura 4.0, que per a tenir sentit necessiten la integració de dades, i això només es pot aconseguir amb estructures agràries adequades i amb un lideratge que permeta concentrar i processar adequadament les dades massives que s'extrauen amb les ingents quantitats de dades que es recullen.

Les cooperatives han de jugar un paper fonamental en la Llei 5/2019, de 28 de febrer, d'estructures agràries de la Comunitat Valenciana (actualitzada el 22 d'abril de 2022). Aplicar la Llei d'estructures agràries exigeix un gran canvi de mentalitat perquè, actualment, encara hi ha una inclinació a la terra que condueix a no reestructurar-les. La Llei d'estructures agràries no donarà resposta al sector en el curtterminisme; no és una solució immediata, ja que els canvis es produiran a llarg termini. L'abandó genera abandó, per la qual cosa les cooperatives són claus per a frenar-lo, connectant les produccions locals amb el mercat internacional.

Per tant, cal instar les organitzacions agràries i cooperatives a estimular entre els seus socis la necessitat d'apostar pel guany de competitivitat de les explotacions agràries mitjançant la reestructuració d'aquestes. Sabem que els nous models organitzatius que permeten guanyar escala no són l'única solució, però l'enfortiment i la innovació en l'organització de les estructures agràries són part de la solució.

Per mitjà del desenvolupament normatiu i pressupostari de la Llei d'estructures agràries, s'obrirà una gran oportunitat per a promoure la creació d'explotacions millor organitzades i integrades en les entitats actuals per a convertir-les en noves formes associatives adaptades a la realitat del segle XXI.

El futur d'aquest model marcarà en bona part l'esdevenir del sector cítricol valencià, per la qual cosa sense una reforma profunda i organitzada, que implique un canvi en les relacions verticals amb la baula dels elaboradors del producte final, la major part d'aquest sector continuarà ressentint-se i augmentant el seu malestar al conjunt de la cadena; sens dubte, és un desafiament de primer nivell, no tant polític, sinó empresarial, integrar aquest enorme potencial en estructures productives i comercials viables.

Són molts els factors que testifiquen la reducció de la rendibilitat de les explotacions i les situen en un clar símptoma i, al mateix temps, causa de la falta de viabilitat econòmica. En definitiva, indicadors interrelacionats que reflecteixen la necessitat d'una planificació estratègica de les entitats de valor i de la pròpia cadena en el seu conjunt, posant de manifest que el sector cítricol valencià està suportant els darrers anys grans limitacions en les seues estructures productives i comercials.

La tesi que planteja aquest apartat és que hi ha marge de millora en les estructures agràries ja existents com a part d'un full de ruta que incorpore la innovació i explore nous models empresarials en la gestió de la producció. Més enllà de les adversitats empresarials, la viabilitat econòmica de les estructures també té implicacions socials, econòmiques i, per descomptat, ambientals. Entre aquestes últimes hi ha la reducció gradual i progressiva de la pèrdua del paisatge cultural i la deterioració de les infraestructures històriques. L'abandó de terres està íntimament relacionat amb un major risc d'incendis, dispersió de plagues i una considerable erosió dels sòls.

No hi ha fórmules màgiques, però tenim oportunitats per a enfortir les estructures existents incorporant noves estratègies, ja que hi ha potencial en l'àmbit dels models de negoci, permetent l'optimització de la capacitat actual, tant a nivell comercialitzador com productiu. La realitat està desenvolupant diferents estratègies i models, tots centrats a augmentar escala. Hi ha nous marcs normatius que poden servir també com a eina complementària al concepte d'iniciatives de gestió comuna per donar empara legal a una pràctica de gestió comuna de parcel·les que ja fan cooperatives i fins i tot agrupacions informals d'agricultors.

En definitiva, es tracta de l'aportació de parcel·les a un pla de gestió comuna, previ acord amb els propietaris. Aquestes accions i figures legals no sols poden contribuir a augmentar l'escala productiva mitjançant l'agrupació de parcel·les, minimitzant el risc d'abandó de terres, sinó que garantirien una millora en la gestió tant en les fases de producció com en les de comercialització.

La problemàtica de les estructures agràries és clara i les dificultats actuals no són escasses: hi ha una resistència al canvi a conseqüència de l'elevada edat del titular, de la reduïda professionalització i el domini a temps parcial de la citricultura, i de l'existència d'altres oportunitats atractives fora d'aquesta, que redueixen considerablement el canvi generacional en el sector. Tanmateix, el marc legal existent pretén servir per a generar oportunitats a favor d'una gestió comuna del territori, pioner al nostre país, defensant el poder facilitador de l'administració per a la mobilitat de terres. L'activitat citrícola és àmplia i diversa, però les idees preconcebudes i la por al canvi no ajuden; separades, les nostres estructures són de reduïda escala, per la qual cosa el nostre marge de millora és limitat i, davant aquesta situació, mitjançant acords entre entitats productores cal estar disposats a unir-se per a augmentar escala i dissenyar plans estratègics basats en l'eficiència i optimització de les estructures agràries existents.

Sanitat vegetal

Des de la perspectiva de la lluita contra les plagues, trobem diverses etapes en les quals les metodologies i els mecanismes han evolucionat per a afrontar aquesta problemàtica fins a arribar a la situació actual. Ens situem en un nou esquema que manté les premisses de la lluita dirigida i que incorpora noves estratègies com el control biològic, biotècnic, les noves mesures culturals, etc. Al mateix temps s'incorporen els actors de la investigació i serveis tècnics oficials que treballen en connexió amb els equips tècnics especialitzats del sector i la base productiva, agricultores i agricultors.

El paradigma de la protecció integrada es defineix com un sistema de producció d'aliments i altres productes d'alta qualitat que utilitza els recursos i els mecanismes de regulació natural per a assegurar una agricultura duradora i viable.

D'aquesta manera, s'ha construït la Xarxa Atria Comunitat Valenciana, que compta en l'actualitat amb 199 professionals que operen majoritàriament en cítrics (39 %). Les Atria han de comptar amb professionals solvents en aquestes competències que transferisquen els seus coneixements a la producció primària i a les empreses en les quals exerceixen les seues responsabilitats; en definitiva, han d'adaptar-se plenament als reptes del segle xxi, com són la transició agroecològica i digital, en què les Atria mantenen la seua vigència. A més, les Atria són claus per a ser el primer radar davant les noves amenaces, per a fer seguiments exhaustius i per a implementar noves estratègies, informant i formant la base de la producció primària.

En l'actualitat hi ha dues plagues actives que afecten de manera notable la citricultura:

1) La mosca del Mediterrani, que afecta la totalitat de la superfície citrícola valenciana i a la qual s'han posat mesures com el monitoratge, a més de la tècnica de l'insecte estèril, els paranys, les polvoritzacions terrestres i els tractaments aeris...

2) El cotonet de Sud-àfrica, present des de 2009, però no va ser fins a 2016 quan es van posar les mesures per a lluitar contra la plaga, com el parasitoide, la feromona sexual, matèries actives químiques i la petició al ministeri de l'autorització excepcional del clorpirifòs-metil.

Des de la conselleria s'han invertit en sanitat vegetal trenta milions d'euros i des del ministeri, set milions d'euros.

La Comunitat Valenciana té un dels principals sectors productors agrícoles de tot l'Estat espanyol i de referència a nivell mundial, ja que s'exporta, a més, a 95 països i cadascun amb uns requisits fitosanitaris diferents. Per això, la nostra comunitat té un Pla de vigilància fitosanitària citrícola que comprèn tota la superfície citrícola valenciana. El motiu és que les plagues poden afectar la nostra competitivitat interna i comportar barreres fitosanitàries a l'hora d'exportar a altres mercats internacionals; per tant, és fonamental aquest pla, per a vigilar aquelles plagues que poden ser una amenaça i que encara no estan detectades i podrien tenir greus conseqüències econòmiques, socials i mediambientals.

En l'actualitat hi ha vint plagues prioritàries en les quals se centren els treballs del Pla de vigilància i el seguiment de plagues ja presents per a poder intervenir-hi. En la Comunitat Valenciana tenim un alt nivell de metodologies existents quant al treball de plagues, que, com tot, sempre és millorable. Però hi ha un problema afegit que són aquelles plagues que no estaven en cap llista ni quarantena. Per consegüent, és fonamental reforçar la vigilància, perquè hi ha plagues que afecten de manera diferent en cada territori. Factors com el comerç internacional i el canvi climàtic poden accelerar

que molta de la fisiologia dels insectes canvie i es convertisca en un dels principals riscos.

Tanmateix, la citricultura valenciana és la més sana fitosanitàriament del món. Es basa en el control biològic per conservació, en el qual mantenint els enemics naturals no es produeixen desequilibris. Per aquest motiu, entre altres, la Comunitat Valenciana és pionera a Europa en control biològic.

Així mateix, hem de posar en valor el model diferenciador que té el nostre territori a nivell mundial apostant fortament per un model diferenciador sostenible, amb parcel·les d'agricultura ecològica en les quals es fan metodologies biològiques; a més, la Comunitat Valenciana té una gestió integrada de plagues que és molt exigent, molt més que altres països. Aquest model diferenciador pot ser un plus per a la nostra citricultura, sense oblidar que aquest model no és gratuït, perquè implica reduir considerablement en matèries actives i això té un preu afegit. Hi ha línies de treball en l'actualitat que obrin unes excel·lents expectatives per a una agricultura més respectuosa amb l'entorn i amb els éssers vius. L'agricultura d'avui i del demà ha de ser més verda i més eficient.

Reconversió varietal i pol·linització encreuada (pinyolada)

En primer lloc, cal assenyalar que l'IVIA continua sent un centre de referència a nivell mundial en investigació citrícola; així mateix, hi ha una estreta col·laboració amb tot el sector, associacions d'agricultors, Comitè de Gestió de Cítrics, cooperatives i empreses productores i exportadores.

El sector valencià és el primer exportador de cítrics del món, el que millor fa el procés productiu i el que millor coneix el que vol el consumidor. El consumidor ha anat canviant, destacant dos aspectes molt importants que són el preu i la sostenibilitat.

L'IVIA determina que, mitjançant els patrons de cítrics, el carrizo seria el patró més habitual utilitzat en la major part de les nostres plantacions de referència i el V-17 i el FA-5, també de l'IVIA, són fins a un 30 % més rendibles que els clàssics.

A més, l'IVIA també assenyala que en l'actualitat hi ha un problema en les comunitats de regants perquè apliquen incorrectament el fertilitzant, reguen massa i fora del calendari, per tant, caldria coordinar més aquesta qüestió entre les comunitats de regants, l'IVIA i les universitats encarregades en investigació de sistemes de regs.

En aquest sentit, des de l'IVIA s'estan fent diferents investigacions com:

- a) Els patrons més resistents a malalties, amb menys necessitat de fertilitzants i d'aigua.
- b) El programa de millora varietal està en marxa des de 1980 i se centra en tres línies: híbrids, radiació i triploides.
- c) Desenvolupar la col·lecció més important de patrons: s'està treballant i s'obtindran prompte patrons resistents a l'HLB, una malaltia causada pel bacteri *Candidatus liberibacter*, transmesa pels vectors *Diaphorina citri* i *Trioza erytreae*. Es tracta de la malaltia més letal coneguda a nivell mundial, que no té tractament i que afecta el sistema vascular de l'arbre i en causa la mort.
- d) Finalment, la investigació sobre la pol·linització encreuada.

Quant a la part genòmica de l'IVIA, en primer lloc, cal assenyalar que l'edició genòmica és una tecnologia revolucionària i la seua transcendència ha sigut reconeguda amb la concessió del premi Nobel als seus descobridors. L'aplicació a la millora de cultius transcendeix a l'àmbit de la investigació i el desenvolupament de les seues tecnologies contribueix a la sostenibilitat.

El centre genòmic de l'IVIA té dos objectius principals: generar coneixement i resoldre problemes de la citricultura valenciana; per això, genera coneixement a través de publicacions científiques i col·labora amb el sector agroalimentari, generant el consorci Citrussec, que implica el 30-40 % dels productors, agricultors, exportadors de l'Estat espanyol, tractant amb les filials d'aquestes empreses que estan dedicades a R+D.

En definitiva, sense coneixement no hi ha transferència i l'IVIA és referent mundial quant a investigació i generació de coneixement. Però la manca està en la implementació de varietats, ja que no disposem d'oficina de transferència de recursos d'investigació.

Els investigadors generen la dada; falta generar un marc per a oferir-la i permetre connectar les relacions entre agents com, per exemple, els centres públics d'investigació, les universitats i el sector productiu, amb l'objectiu que el coneixement obtingut siga transferit en benefici de la societat en conjunt.

D'aquesta manera, a la Comunitat Valenciana i respecte al sector agrícola, la innovació hauria de ser una de les apostes més importants.

Per exemple, en aquests moments, amb les tècniques CRISPR/Cas9, s'està en condicions de començar a incidir en la millora del sabor, les resistències a malalties, al canvi

climàtic, etc. Qualsevol característica que es vulga avui dia passa per les patents, que estan caient en mans de la universitats xineses i estatunidenques, per la qual cosa d'ací a vint-i-cinc anys l'agricultor estarà sotmès a totes aquestes tiranies des de l'exterior. Les sensibilitats sobre la genòmica i els transgènics estan provocant un retard de la Unió Europea sobre aquest afer, probablement perillós.

Hi ha dues solucions per a treballar en aquest sentit, l'edició genòmica i els sistemes d'associació. Tots els sectors volen aconseguir material vegetal desenvolupat amb aquestes condicions. No s'ha d'oblidar que l'edició genòmica és una tecnologia revolucionària i que aquestes tecnologies contribueixen a la sostenibilitat.

Com a exemple complementari cal remarcar també les aportacions d'AVASA, una societat anònima de nou viviers socis que produeixen i venen el 90 % de tots els plançons de cítrics certificats a l'Estat. Aquesta entitat se sustenta en dos pilars fonamentals:

1) Innovació varietal

La planta és el motor de la citricultura, és la màquina que determina totes les entrades (clima, aigua, mà d'obra) i transforma el producte. Les actuals tendències són productivitat, calendari i valor nutricional. AVASA pretén allargar el període de recol·lecció, elevar la productivitat, absència de llavors, millorar la qualitat dels fruits i el seu valor nutricional, millorar les resistències als estressos biòtics i antibiòtics i la vida útil.

2) Programa de sanejament i certificació

El programa de sanejament i certificació és la base de la nostra citricultura. En aquest programa l'IVIA participa en la importació, el sanejament i la categoria inicial i estableix les categories base, les categories certificades i els plançons certificats.

Així mateix, les noves plantacions i les plantacions empeltades dels híbrids, mandarina nadorcott, mandarina tango i mandarina orri, fan preveure una nova clementinització durant els mesos de gener, febrer i març. A més, s'està produint una tendència creixent de varietats de taronges pigmentades, i hi ha varietats de mandarines que no requereixen pol·linització, com la murina, la nulesín (clementina de Nules) o la neufina.

En aquest sentit, no es comprèn la motivació que no es planten més aquestes varietats. La sensació és que es cobren regalies baixes (pagament per a comprar la varietat que planta), quan els agricultors compren varietats d'AVASA o de l'IVIA, per la qual cosa desperta en l'agricultor la sensació que la varietat que compra no és tan bona i s'inclina

per varietats amb regalies més cares sense haver analitzat bé el que plantarà, per la qual cosa al final qui determina quines varietats s'acaben plantant són els gestors privats.

Quant a l'HLB, des d'AVASA assenyalen, i en contradicció amb altres compareixents, que encara no hi ha variants de plançons resistents a l'HLB, i que potser algunes varietats amb més vigor podrien aguantar millor l'HLB.

Finalment, s'assenyala que la memòria de l'agricultor és molt curta, en el sentit que, a efectes pràctics, acaba plantant el que s'ha venut bé i segons el benefici de la campanya anterior.

Agricultura ecològica

D'acord amb les compareixences de la senyora García Ortega i el senyor Roselló, persones expertes en matèria d'agricultura ecològica, i la documentació de què ha disposat aquesta comissió, l'agricultura ecològica es pot definir com un sistema de producció i elaboració de productes vegetals que té com a objectiu l'obtenció d'aliments d'alta qualitat, lliures de residus tòxics i contaminants, que minimitza l'impacte humà en el medi ambient. Es tracta d'utilitzar els recursos naturals —prioritàriament, recursos renovables disponibles a l'àmbit local— de manera òptima, aplicant criteris de circularitat i conservació en el seu ús —en particular, de l'aigua, el sòl i la biomassa—, aprofitant i fomentant les sinergies amb altres espècies vegetals i animals beneficioses, contribuint a preservar la biodiversitat i la funcionalitat ecosistèmica, sense trencar els cicles hidrobiològics naturals, evitant tot tipus de sobreexplotació, contaminació o deteriorament de l'agroecosistema.

En aquest sentit, una característica diferencial és evitar l'ús de productes fitosanitaris químics de síntesi com també de productes fertilitzants inorgànics. Per a això, s'utilitzen preferentment pràctiques de prevenció de malalties enfortint la funcionalitat dels agroecosistemes, fitosanitaris generats a partir de ferments, extractes vegetals o roques moltes i lluita biològica contra les plagues, com també fertilitzants orgànics i tècniques d'enfortiment de l'estructura dels sòls i de la seua capacitat de fixació de carboni i retenció d'aigua.

Així mateix, des del punt de vista socioeconòmic, aquest sistema de producció i elaboració d'aliments pretén assolir un desenvolupament local sostenible del territori en el qual s'implanta, reduint la dependència dels sistemes de producció d'entrades externes, aprofitant i amalgamant coneixements i pràctiques tradicionals amb coneixements científics i socioeconòmics i potenciant la relació consumidor-agricultor, els mercats i productes locals, al temps que dona resposta a la creixent demanda d'aliments saludables, obtinguts a partir de substàncies i processos naturals.

D'aquesta manera, els mètodes de producció ecològics no sols aporten productes diferenciats d'alta qualitat per satisfer les preferències de les persones consumidores, sinó que també proporcionen béns públics al conjunt de la societat en termes de protecció i millora de la qualitat ambiental, mitigació i adaptació al canvi climàtic, protecció de la salut i desenvolupament rural.

Un indicador significatiu per avaluar l'eficiència i la sostenibilitat de la producció agrícola és el seu rendiment energètic, definit en termes d'energia continguda en la producció obtinguda amb relació a l'energia invertida en la producció (kcal producció / kcal entrades). Això permet comparar el perfil de sostenibilitat de la citricultura ecològica i el de la citricultura convencional. D'acord amb les dades obtingudes mitjançant estudis científics aportades pel senyor Roselló a aquesta comissió, la citricultura ecològica és significativament més eficient que la citricultura convencional: mentre la citricultura ecològica mostra un rendiment energètic mitjà de 1,65 (s'obté 1,65 kcal per cada kcal invertida en la producció), aquest indicador sols ascendeix a 0,85 en el cas de la citricultura convencional. Aquesta diferència s'explica principalment per l'ús de productes fitosanitaris de síntesi i fertilitzants inorgànics en la citricultura convencional. Així, mentre l'energia mitjana aportada per kg de producte cítricol obtingut és de 312 kcal/kg en el cas de la citricultura ecològica, en la citricultura convencional aquesta ràtio se situa en 661,67 kcal/kg. El rendiment energètic de la citricultura ecològica amb reg a manta arriba fins a 4,98, mentre que en el cas de la citricultura convencional amb reg a manta ascendeix a 1,4. En el cas de reg amb aigües subterrànies, el rendiment energètic de la citricultura ecològica se situa en 1,38 mentre que el de la citricultura convencional sols arriba a 0,7.

Així, la citricultura convencional és molt més intensiva en l'ús d'energia per a la producció que la citricultura ecològica: 17.335.323 kcal/ha/any en el cas de la convencional contra 8.320.778 kcal/ha/any en el cas de l'ecològica. I el nivell de producció d'ambdues és significativament similar: 14.136.314 kcal/ha/any obtingudes amb la citricultura convencional contra 13.791.750 kcal/ha/any obtingudes amb la citricultura ecològica. Un altre tret diferencial entre ambdues modalitats de producció cítricola és l'ús d'energia renovable contra l'ús d'energia fòssil: mentre la citricultura ecològica utilitza, de mitjana, un 12,3 % d'energia renovable, la citricultura convencional no arriba al 3 % per satisfer les necessitats de producció.

Aquestes qüestions no són intranscendents, atès el context de crisi energètica i de matèries primeres, que s'ha traduït en una pujada significativa dels preus de l'energia, i també de les matèries primeres, que impliquen increments importants dels costos dels fertilitzants inorgànics i dels fitosanitaris químics de síntesi, la qual cosa incrementa significativament els costos de producció de la citricultura convencional, que pressiona encara més a la baixa la rendibilitat de la producció cítricola convencional —ja bastant reduïda pels baixos preus de venda de les produccions, derivats de la configuració de la cadena de valor cítricola i de la pressió de l'oferta de cítrics provinent de tercers països—, i incrementa la vulnerabilitat de les persones agricultores.

Prenent com a referència l'anàlisi de cicle de vida aplicat a la citricultura, els resultats mostren que la producció ecològica presenta un comportament millor en totes les categories d'impacte analitzades fins i tot que la producció integrada —que ja implica un sistema de producció molt més respectuós amb el medi ambient que la producció convencional.

Un aspecte fonamental a tenir en compte en el context actual de canvi climàtic és el balanç d'emissions de gasos amb efecte d'hivernacle de la nostra citricultura. Com va assenyalar el senyor Roselló, comparant el comportament dels sistemes de producció convencional i ecològic, resulta evident que la citricultura ecològica és un sector contribuïdor net a la mitigació del canvi climàtic ja que és capaç de segrestar un volum de gasos amb efecte d'hivernacle equivalent al 150 % dels que emet. En contrast, la citricultura convencional sols és capaç de segrestar el 39 % dels gasos amb efecte d'hivernacle que emet. Els estudis portats a terme demostren que una parcel·la gestionada sota criteris d'agricultura ecològica emet la meitat de gasos amb efecte d'hivernacle i segresta el doble de gasos amb efecte d'hivernacle que una parcel·la gestionada sota criteris d'agricultura convencional. Aquest resultat és degut a les tècniques aplicades en l'agricultura ecològica als cultius mediterranis que tenen com a resultat la mitigació de les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle:

- a) Utilització de fertilitzants orgànics molt menys solubles que els inorgànics, en particular mitjançant l'aplicació de compost produït a partir de restes agràries.
- b) Optimització del reg per ajustar-lo a les necessitats del cultiu en cada moment, com també l'ús de cobertes vegetals per reduir la pèrdua d'humitat del sòl.
- c) Increment del contingut de matèria orgànica dels sòls, mitjançant cobertes vegetals i aportacions orgàniques.
- d) Rotació de cultius, per exemple, incorporant la presència de lleguminoses capaces de fixar nitrogen aeri per maximitzar la fertilitat del sòl.
- e) Cobertes vegetals i aplicació de restes vegetals per millorar l'estructura del sòl.
- f) Manteniment de bardisses que són fonamentals com a refugi de fauna auxiliar i insectes pol·linitzadors.
- g) Utilització de recursos locals i de proximitat, que redueixen els costos econòmics i energètics, com també les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle associats al transport.

Una altra qüestió important, assenyalada pel senyor Roselló, amb relació als avantatges de la citricultura ecològica contra la convencional és la protecció de les aigües (tant superficials com, sobretot, subterrànies) contra la contaminació difusa derivada de l'activitat agrícola, pel que fa a principis actius de fitosanitaris de síntesi com per compostos nitrogenats. Això és particularment important al nostre territori, en què les limitacions hídriques són evidents i trobem que gran part de les masses d'aigua subterrània de les principals zones de regadiu es troben contaminades per nitrats, moltes de les quals també es troben afectades per contaminants químics procedents de plaguicides i herbicides per damunt dels límits permesos per la legislació de qualitat de l'aigua. En aquest context, la citricultura ecològica pot contribuir substancialment a la recuperació del bon estat químic d'aquestes masses d'aigua.

A més a més, la presència de cobertes vegetals redueix l'impacte de les pluges torrencials, que cada vegada presenten una major freqüència al nostre territori com a conseqüència dels efectes del canvi climàtic sobre els patrons de precipitacions, ja que permeten reduir l'erosió del sòl i l'arrossegament de sediments i afavoreixen la infiltració de l'aigua, millorant la retenció d'aigua i la humitat del sòl.

La posada en marxa del I Pla valencià de producció ecològica 2016-2020 per part de la Conselleria d'Agricultura s'ha demostrat fonamental per impulsar l'agricultura ecològica al País Valencià. Així, en cinc anys de vigència del pla, s'ha passat de 77.120 ha certificades el 2015 a 146.757 ha el 2020, amb un pes majoritari dels conreus de secà. Segons les dades del II Pla valencià de transició agroecològica, el 2020 es trobaven certificades 4.955 ha de cítrics ecològics, un 285 % més que el 2015, que representaven el 3,1 % de la superfície total de cultius de cítrics de la Comunitat Valenciana. D'acord amb les dades de l'Informe del sector ecològic de la Comunitat Valenciana 2021, elaborat pel CAEV, el 2021 la superfície ecològica certificada ascendeix a 153.503 ha, de les quals 19.956 ha corresponen a cultius en regadiu i 5.700 ha a cultius de cítrics ecològics. Respecte a la distribució territorial de la producció ecològica de cítrics, les comarques alacantines mostren un clar lideratge amb una superfície certificada ecològica de 3.888 ha, un 87 % corresponent a la comarca del Baix Segura, especialment per la producció ecològica de llima. A la província de València hi ha certificades 1.448 ha, un 22 % de les quals se situa a la comarca de la Ribera Alta, i a Castelló, 364 ha, un 43 % de les quals es situa en la comarca del Baix Maestrat.

Com va explicar la senyora García Ortega, si bé la progressió dels últims cinc anys de la citricultura ecològica a la Comunitat Valenciana ha sigut espectacular, no menys cert és que es partia d'una implantació molt escassa, si es compara amb altres comunitats autònomes amb importància del cultiu cítricol. Així, Andalusia tenia el 2017 7.223 ha de superfície ecològica cítricola, mentre que a la Comunitat Valenciana aquest any la superfície cítricola certificada a penes assolía les 2.250 ha. En termes percentuals, la presència de la citricultura ecològica valenciana és encara testimonial, tenint en compte que de les 159.000 ha dedicades a aquest cultiu, només 5.700 ha tenen certificació ecològica; és a dir, el 3,5 %, molt per sota del cas Andalusia, on el 13 % (10.754 ha) de

les 85.163 ha dedicades a citricultura té certificació ecològica. Per la seua banda, el senyor Roselló va exposar que el 2019 la producció de cítrics ecològics a Espanya es va situar en les 300.000 tones amb un valor comercial en camp d'uns cent cinquanta milions d'euros, dels quals uns quaranta milions corresponen al camp valencià.

Totes aquestes dades posen en evidència la importància de disposar de polítiques públiques actives des de l'àmbit autonòmic de planificació i suport a la producció ecològica. Mentre a Andalusia el I Pla de producció ecològica es va posar en marxa el 2002, al País Valencià fins a 2015 ni tan sols hi havia una estructura administrativa dins la Conselleria d'Agricultura que promoguera i donara suport tècnic i gestionara ajudes i incentius econòmics a la producció ecològica i no va ser fins a 2016 que s'adoptà el I Pla valencià de producció ecològica. També s'ha assenyalat una major cultura empresarial dels citricultors com un factor que ha contribuït a l'expansió de la citricultura ecològica a Andalusia i Murcia, contra la percepció negativa que el sector cítricol valencià ha tingut històricament de l'agricultura ecològica com a amenaça als seus productes, en lloc de com a oportunitat d'innovació, de guanyar competitivitat, nous mercats i majors rendibilitats per als seus productes.

D'altra banda, una de les qüestions en la qual les persones expertes compareixents en la comissió han coincidit és en l'obstacle que representa la fertirrigació centralitzada associada a la transformació dels sistemes de reg, passant de reg a manta a reg per degoteig, que s'ha implantat com a mesura estrella de l'estratègia de modernització de regadius portada a terme durant els últims vint anys per als cultius permanents. Malgrat ser el cítricol un tipus de cultiu especialment adequat per a la seua gestió agroecològica, la rigidesa imposada per les administracions públiques en les condicions de subvenció de la modernització de les infraestructures de reg i per les comunitats de regants en la implantació i la gestió dels sistemes de reg per degoteig ha generat l'encariment en l'accés a l'aigua sense fertilitzants per part dels agricultors ecològics i, fins i tot, l'abstenció o l'abandonament del sistema de cultiu ecològic de cítrics i d'altres cultius.

Des del punt de vista socioeconòmic, abans de la pujada de l'energia i de fertilitzants i fitosanitaris com a conseqüència de la invasió de Rússia a Ucraïna, el cost de producció de taronges ecològiques se situava entre 0,28 i 0,32 €/kg front als entre 0,25 i 0,3 €/kg de la taronja en agricultura convencional, d'acord amb les dades aportades pel senyor Roselló. Malgrat aquest diferencial de costos, el preu pagat als agricultors per les taronges ecològiques és clarament superior al que reben els agricultors que practiquen la citricultura convencional; encara que els baixos preus pagats per la producció convencional arrossegueu a la baixa els preus de les produccions ecològiques. D'altra banda, en la situació de crisi energètica i de matèries primeres actual, agreujada per la guerra a Ucraïna, l'elevada intensitat energètica de la citricultura convencional i la seua elevada dependència d'entrades industrials, moltes vegades llunyans, comporta una forta pressió d'increment dels costos de producció, la qual cosa fa encara més atractiva la pràctica de la citricultura ecològica, molt més resiliència a les pertorbacions i menys dependent de factors de producció externs.

Com va emfatitzar la senyora García Ortega, una de les forteses que presenta l'agricultura ecològica és la seua capacitat per contribuir al relleu generacional en l'activitat agrícola, així com per incrementar la presència de les dones en l'agricultura; dos factors fonamentals per a la revitalització del món rural i la fixació de població en el medi rural ajudant a combatre el despoblament. D'acord amb les dades CAEV, la mitjana d'edat de les persones productores ecològiques se situa en 48 anys, mentre la mitjana d'edat de l'agricultura convencional se situa en 76 anys. Respecte a la presència de dones, en agricultura ecològica el 31,5 % dels caps d'explotació són dones, mentre en l'agricultura convencional aquesta xifra es redueix fins al 28,6 %.

L'avanç de l'agricultura ecològica en terres valencianes ha estat notable des de 2016 i el 2021 el 20,5 % de la superfície agrícola total compta amb certificació ecològica, que es concentra fonamentalment en terres de secà. La citricultura valenciana ecològica representa el 3,7 % de la superfície amb certificació ecològica valenciana, la qual cosa ens indica la gran potencialitat de creixement de la producció ecològica en la nostra citricultura, contribuint així a assolir l'objectiu del Pla d'acció per al desenvolupament de la producció ecològica de la Unió Europea d'aconseguir que el 2030 el 25 % de la superfície agrícola europea es cultive mitjançant agricultura ecològica.

A nivell mundial, el Pacte mundial de Nacions Unides per a la lluita contra el canvi climàtic, els objectius de desenvolupament sostenible de Nacions Unides o la Cimera sobre Alimentació Mundial de l'ONU assenyalen la necessitat d'avançar decididament i sense dilació en la producció agrícola ecològica per aconseguir la sostenibilitat — ambiental, social i econòmica— del planeta.

A escala europea, cal destacar la confluència de diversos instruments estratègics i de planificació que fomenten i afavoreixen el creixement de l'agricultura ecològica en els propers anys. En el marc del Pacte verd europeu, l'Estratègia «De la granja a la taula» ha posat en marxa l'esmentat Pla d'acció per al desenvolupament de la producció ecològica de la Unió Europea que, a banda de l'objectiu comentat de superfície agrícola conreada mitjançant agricultura ecològica, també planteja altres objectius rellevants:

Revertir la pèrdua de biodiversitat.

Detenir i revertir la disminució dels pol·linitzadors.

Reduir l'ús i la nocivitat dels plaguicides un 50 % el 2030.

Reduir les pèrdues de nutrients un 50 %, reduint l'ús de fertilitzants un 20 % el 2030.

Una altra de les potes del Pacte verd europeu, el nou pla d'acció per a l'economia circular per una Europa més neta i més competitiva, planteja reptes quant a la utilització, la conservació i la reutilització de nutrients i aigua, així com la reducció de les pèrdues alimentàries. Per aconseguir-los la citricultura ecològica presenta avantatges evidents respecte a les pràctiques convencionals. Així mateix, l'anomenat Horizonte Europa, el programa europeu de finançament de recerca i innovació fins a 2027, suposa una important oportunitat per enfortir la recerca, la innovació, la transferència i la coproducció de coneixements en matèria de producció ecològica i, en particular, pel que fa al nostre territori, amb relació a la citricultura, principal cultiu de regadiu amb una elevada sensibilitat, tant als efectes del canvi climàtic com de les dinàmiques dels mercats globals. També els fons europeus Next Generation per a la recuperació i la transformació econòmica suposen una finestra d'oportunitat per estendre i fomentar la citricultura ecològica, així com per millorar i potenciar el consum responsable del mercat interior i la promoció interna i externa de les marques de qualitat diferenciada ecològiques.

En la mateixa línia d'aconseguir els objectius de seguretat alimentària, de millora de la competitivitat i la rendibilitat del sector agrari, d'aconseguir un elevat nivell de protecció ambiental, reduint les emissions de gasos d'efecte hivernacle i revertint la pèrdua de biodiversitat, així com de fer front al repte demogràfic del món rural, els diversos plans estatals i les lleis acabades d'aprovar o en elaboració assenyalen la importància d'avançar en la producció ecològica d'aliments.

En aquest context és fonamental continuar avançant, posant particular atenció a la nostra citricultura, i intensificar la implementació de les diverses mesures contingudes en el II Pla valencià de transició agroecològica, així com dels diversos instruments de la Llei d'estructures agràries —en particular, pel que fa a les iniciatives de gestió en comú, facilitació de l'accés a la terra, dinamització de la producció ecològica i garantia de compatibilitat amb la producció ecològica dels sistemes de fertirrigació centralitzada en els projectes de millora i modernització de regadius—, com també intensificar les mesures de recerca, innovació i transferència de coneixements cap als agents productors i elaboradors ecològics, la generalització de pràctiques d'agrocompostatge, la formació per a millorar la comercialització ecològica i la seua capacitat organitzativa —en particular, dels canals curts de comercialització—, la promoció de les marques de qualitat diferenciades ecològiques, el consum responsable en totes les franges i els sectors poblacionals, les mesures per a la reducció de les pèrdues alimentàries i del malbaratament alimentari, així com la compra pública d'aliments ecològics. El nou decret d'alimentació sostenible de la Generalitat, que a hores d'ara es troba en exposició pública i que fixa en un 15 % el mínim de fruites i verdures ecològiques que ha d'haver als menús de tots els menjadors sostinguts amb fons públics, pot ser una gran oportunitat per a impulsar la citricultura ecològica.

Així mateix, tenint en compte que el 90 % dels cítrics ecològics valencians es destina a l'exportació, és necessària l'ampliació del mercat valencià i espanyol per a la citricultura

ecològica, per a la qual cosa és fonamental posar en marxa mesures per a millorar la formació i el coneixement de les persones consumidores i dels agents de comercialització, com també estratègies de difusió d'informació sobre els beneficis en termes de béns públics associats a la producció ecològica: protecció de la biodiversitat, reducció de la contaminació, mitigació i adaptació front al canvi climàtic, aprofitament circular de restes agrícoles, millora dels sòls i l'aigua, etc.

Regadiu, aigua, sòl i canvi climàtic

D'acord amb les dades oficials de l'any 2020, últimes publicades per la Conselleria d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica, la Comunitat Valenciana compta amb 338.348 ha de terres de cultiu en regadiu (és a dir, un 51,7 % del total de terres de cultiu), de les quals 159.098 ha corresponen al cultiu de cítrics, és a dir, un 47 %.

L'episodi de sequera de principis de la dècada de 1990 va donar lloc a una aposta decidida per part del govern espanyol per la generalització de la pressurització de les xarxes i el reg per degoteig com a mesura fonamental per modernitzar els regadius a Espanya, fins aleshores predominantment de reg a manta amb xarxes a cel obert, amb un doble objectiu: per una banda, incrementar la productivitat agrícola de l'aigua utilitzada, incrementar la garantia de subministrament i millorar les condicions de treball de les persones llauradores; i per altra, reduir la quantitat d'aigua utilitzada en parcel·la, permetent l'alliberament de recursos hídrics per a altres usos o bé per aconseguir superar insuficiències d'aigua prèvies. Al País Valencià aquest programa d'inversions es va articular a través del Pla director de modernització del regadiu de la Comunitat Valenciana aprovat el 1995 i també amb els projectes inclosos en el Pla nacional de regadius de 1995 i la seua revisió de 2002. Posteriorment, el 2006, de nou en un context de sequera (2005-2008), es va posar en marxa a escala estatal un pla de xoc de regadius per avançar o culminar actuacions de pressurització de xarxes i conversió a reg per degoteig. Al País Valencià, la introducció d'aquestes tècniques data de la dècada de 1980, sota iniciativa privada a les noves zones de regadiu, als regadius dependents d'aigües subterrànies i a les àrees caracteritzades per una important escassetat hídrica. A partir de 2000 comencen a materialitzar-se els projectes de modernització de regadius finançats des de les administracions públiques. D'acord amb les dades aportades a aquesta comissió pel doctor Sanchis Ibor, el 1992 hi havia al País Valencià unes 50.000 ha en reg localitzat (la meitat al Baix Segura), el 1999 la superfície ascendia a 101.000 ha, el 2010 superava les 178.000 ha i el 2020 arribava a les quasi 212.000 ha. En contraposició, la superfície regada a manta o per inundació el 2000 ocupava unes 150.000, les quals es van reduir a 123.000 ha el 2010 i a quasi 80.000 ha el 2020.

Aquestes xifres mostren l'espectacular i ràpid canvi tecnològic introduït als regadius valencians, el qual no ha estat exempt de dificultats d'adaptació quant al disseny, al manteniment i la gestió per aconseguir realitzar les potencialitats productives d'aquestes

noves tècniques de reg. Com s'ha explicat durant el desenvolupament d'aquesta comissió, l'estudi de les experiències portades a terme en les diverses comunitats de regants evidencia la carència d'una adequada anàlisi prèvia al desenvolupament de les polítiques de promoció de modernització de regadius —entesa quasi exclusivament com la subvenció de les obres per a pressuritzar xarxes de reg i implantar reg localitzat— i una absència de mecanismes de seguiment dels seus resultats. Aspectes com la variabilitat geogràfica i agronòmica dels regadius i els diversos impactes que aquest procés de canvi tecnològic pot tenir sobre els diferents sistemes de reg, en funció de diversos factors com el disseny, el tipus i l'origen del recurs emprat, cultius existents i potencials, antiguitat, estat de conservació, etc. no s'han tingut en compte suficientment a l'hora d'implementar aquest canvi tecnològic. Així mateix, com assenyala el doctor Palau, en molts casos no s'han tingut en compte suficientment els requeriments específics de les persones llauradores en cada zona regable a l'hora del disseny enginyer d'aquestes infraestructures o bé els materials de construcció no tenien la qualitat adequada per garantir la teòrica vida útil, com a conseqüència de la competència entre constructores per abaratir costos i aconseguir els contractes d'obres. Una qüestió que també ha tingut impacte en els problemes de funcionament del reg localitzat que hi han detectat els estudis realitzats és l'absència d'inversió en manteniment preventiu, la manca de renovació de parts consumibles o la substitució de materials per altres de menor qualitat i durabilitat. En aquest sentit, és remarcable la incidència dels robatoris de materials com el coure de les instal·lacions elèctriques i els sistemes de comunicació o les plaques fotovoltaïques que o bé no se substitueixen o es fa, quan és possible, amb aparells que no continguen materials valuosos.

Un aspecte crític per al bon funcionament dels sistemes de reg localitzat és la formació i la professionalització de la gestió. Com explica el doctor Sanchis Ibor, la política de modernització de regadius portada a terme ha optat per posar a disposició dels usuaris línies de subvenció, sota una escassa o nul·la supervisió externa, amb una manca d'assistència tècnica als regants per analitzar en cada cas quines millores cal introduir-hi o accions de formació paral·leles. Per la seua banda, les investigacions del doctor Palau, respecte a una mostra de comunitats de regants valencianes que introduïren el reg localitzat, han trobat que sols el 58 % d'aquestes compta amb personal tècnic especialitzat en la gestió del sistema de reg. En el cas de les comunitats de regants més grans (més de 700 ha), aquest percentatge augmenta fins al 79 %, mentre que en les de menor grandària sols el 30 % compta amb personal tècnic de reg en la plantilla. En aquestes últimes, la pràctica habitual és la subcontractació de les tasques que no poden portar a terme directament els llauradors o el personal no especialitzat de la comunitat de regants, la qual cosa redunda en un menor manteniment preventiu de les instal·lacions, més obres o actuacions d'emergència, menor eficiència del sistema de reg i uns costos a llarg termini superiors. Per altra banda, l'escassa dimensió de les explotacions de regadiu dominant a l'agricultura (i a la citricultura) valenciana vinculada amb una dedicació laboral a temps parcial, l'elevada edat mitjana dels agricultors, juntament amb els escassos rendiments econòmics obtinguts de les explotacions —en particular, dels cítrics— també són factors que pressionen cap a la reducció de costos a curt termini, desincentiven la inversió i el relleu generacional i dificulten la interiorització dels necessaris canvis culturals en les maneres de fer i de competències tècniques que

requereix el canvi de tecnologia i tècnica de reg que s'ha fet en tan sols dues dècades. Mentre la professionalització de la gestió del reg a través de personal tècnic propi, l'automatització, l'ús de sensors d'humitat del sòl i de dades climàtiques per optimitzar la dosificació del reg són característiques habituals en les explotacions empresarials de reg localitzat, aquesta anomenada segona modernització, vinculada a la digitalització, a penes és incipient i el regadiu valencià es troba lluny de l'anomenat regadiu intel·ligent o regadiu digital. A partir de 2018, les convocatòries de la Generalitat Valenciana de subvencions per a projectes a modernitzacions de regadius han incorporat aquests elements com a criteris a tenir en compte de cara al finançament dels projectes, amb la qual cosa aquestes millores tècniques s'estan incorporant paulatinament. Encara que, més enllà de les instal·lacions, la seua eficàcia dependrà de les capacitats dels recursos humans de les comunitats de regants per utilitzar-les i convertir les dades capturades en decisions més eficients de reg.

Una qüestió que s'ha revelat conflictiva en els últims anys és la fertirrigació centralitzada associada a la implantació del reg localitzat. Aquest sistema de fertilització va ser amplament promogut per les administracions públiques com a mesura per reduir a l'aplicació en excés de fertilitzants, en particular, nitrats, en el regadiu valencià. La generalització de l'ús de nitrats inorgànics i els excessos d'aplicació en l'agricultura convencional ha donat lloc a la contaminació de les masses d'aigua, en particular, de les aigües subterrànies, coincidint amb les principals zones de regadiu valencianes; i, per tant, a successives declaracions de zones vulnerables a la contaminació per nitrats d'origen agrari a totes les àrees de regadiu, amb la consegüent necessitat d'aplicació de mesures per reduir l'aplicació de fertilitzants, en particular, dels inorgànics, atesa l'elevada solubilitat. Per altra banda, tenint en compte les elevades superfícies de monocultius de cítrics i la dedicació a temps parcial dels llauradors, incorporar la dosi adequada de fertilitzants juntament amb l'aigua de reg suposa un avantatge per als llauradors que, a més a més, es poden beneficiar de preus més baixos dels fertilitzants adquirits a preus a l'engròs per part de les comunitats de regants. Aquest plantejament, però, ha estat generant problemes en comunitats de regants en què conviuen diverses varietats de cítrics, amb diverses necessitats nutricionals derivades de les èpoques de maduració, com també a zones de regadiu amb policultiu, ja que la dosificació de nutrients es fa segons la varietat del cultiu dominant i en molts casos no és compatible amb les necessitats d'altres varietats o d'altres cultius. A més a més, pràcticament totes les comunitats de regants que apliquen el sistema de fertirrigació centralitzada utilitzen fertilitzants inorgànics, adequats per a l'agricultura convencional (i la agricultura integrada), però incompatibles amb els requeriments de certificació de l'agricultura ecològica. Això ha generat conflictes en diverses comunitats de regants en què el pas del reg a manta a reg localitzat va imposar la fertilització centralitzada amb fertilitzants inorgànics, la qual cosa va expulsar els que practicaven l'agricultura ecològica, o bé s'han vist obligats a incórrer en elevades despeses per realitzar connexions ad hoc dels seus camps a punts de la xarxa de distribució amb aigua neta, abans de la dosificació dels fertilitzants, o les comunitats de regants han reservat un dia a la setmana per a servir aigua sense fertilitzants a tota la xarxa, encara que aquesta opció té el risc dels arrossegaments de materials continguts en les canonades. Una altra opció és que la fertirrigació centralitzada es realitze amb fertilitzants orgànics compatibles amb

l'agricultura ecològica, però el diferencial de preu d'aquests respecte dels inorgànics i possibles problemes d'obstrucció de filtres i generació de films en canonades, depenent del disseny i materials de les instal·lacions, han fet que fins ara aquesta alternativa no s'haja implementat.

Actualment, una de les majors barreres per a l'expansió de la citricultura ecològica (i del policultiu, tant convencional com ecològic) es troba en el disseny i la implementació de la fertirrigació centralitzada per part de les comunitats de regants. Sols recentment, a partir de 2017, les convocatòries de la Generalitat Valenciana per a subvencionar projectes de modernització de regadius requereixen que s'arbitre alguna mesura per part de les comunitats de regants per fer compatible la fertirrigació centralitzada amb l'agricultura ecològica o el policultiu, encara que fins ara, són els agricultors ecològics els que han d'assumir els costos —en termes econòmics, de connexió a la xarxa o en menor disponibilitat de torns de reg— d'aquesta compatibilització. Així mateix, el 2020 la Conselleria d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica va publicar una Guia metodològica per a la compatibilització de la fertirrigació comunitària amb l'agricultura ecològica i el policultiu i per al seu ús cap a una producció ecològica comunitària. Tenint en compte l'enorme extensió de terres de regadiu que ocupa la citricultura valenciana, la gran potencialitat d'aquest cultiu per a l'aplicació de tècniques d'agricultura ecològica i l'elevada rendibilitat de la producció ecològica respecte a la convencional, resulta evident que és prioritari avançar decididament amb mesures que faciliten i en promoguen la implementació, remouvint els obstacles que en l'actualitat impedeixen el desenvolupament.

Un altre element a tenir en consideració amb relació als sistemes de reg pressuritzats o localitzats respecte als sistemes de reg a manta és el consum energètic. Segons el disseny de la xarxa de reg, les condicions geogràfiques i la font d'aigua que s'utilitze (subterrània, superficial natural, regenerades, mixtes, etc.), el reg pressuritzat pot implicar un increment substancial del consum d'electricitat, la qual cosa incrementa els costos de producció significativament, en particular, en situacions de crisi energètica com l'actual. Mentre les experiències de pas de reg a manta a reg per degoteig en explotacions de zones subministrades amb aigües subterrànies o regs mixtos han mostrat una reducció de costos energètics vinculada a la reducció de la quantitat d'aigua subterrània bombejada —en algun cas de reg mixt, fins i tot l'eliminació—, en el cas de les zones amb reg d'aigües superficials el consum energètic —i per tant, els costos energètics— ha pujat, amb menor o major intensitat, segons el disseny i el funcionament de la xarxa i l'orografia del terreny i, en major mesura, en conjuntures alcistes dels preus de l'electricitat com l'actual. Una iniciativa per fer front a aquesta qüestió que s'està promovent des de les administracions públiques és la producció in situ d'electricitat a partir de fonts d'energia renovables, en particular, xicotetes instal·lacions fotovoltaïques associades a les instal·lacions d'extracció d'aigua i a les instal·lacions de reg. De fet, la Llei d'estructures agràries de la Comunitat Valenciana contempla com un dels requisits en els plans d'actuació i millora o modernització de regadius la identificació de les alternatives de fonts d'energia renovables per al subministrament de la instal·lació.

També el Decret llei 14/2020 contempla mesures per promoure la instal·lació de plaques fotovoltaiques flotants en basses de reg.

Fins ara hem analitzat les característiques i els reptes pendents de la política de modernització del regadiu valencià portada a terme, des d'una perspectiva micro, a escala de parcel·la o d'explotació. Una de les principals justificacions dels incentius públics a aquest canvi tecnològic ha estat que el reg localitzat és més eficient, permet estalviar aigua i, per tant, és per se més sostenible, especialment en un context com el valencià, amb un elevat estrès hídric. Per analitzar la veracitat d'aquesta afirmació hem de passar de la constatació de l'increment de l'eficiència en l'ús de l'aigua o l'estalvi d'aigua a escala de parcel·la a l'escala de subconca o conca hidrogràfica. Traslladar el resultats obtinguts a escala de parcel·la a l'escala de subconca o conca hidrogràfica, sense tenir en consideració les interaccions entre el reg de les diverses parcel·les i entre aquestes i els ecosistemes aquàtics i les masses d'aigua del seu entorn territorial, ens fa caure en una fal·làcia de la composició que a finals del segle passat va caracteritzar les sobreestimacions de nous recursos hídrics disponibles —i, per tant assignables a altres usos— en la planificació hidrològica com a resultat del pas de reg a manta a reg per degoteig a la Ribera del Xúquer.

Cal recordar que els sistemes de reg a manta s'han configurat al llarg de segles, i en alguns casos mil·lennis, i han donat lloc a ecosistemes i zones humides d'alt valor ecològic al litoral valencià. També els retorns de reg han servit per regar parcel·les aigües avall a través de les sèquies, tornar als corrents fluvials i recarregar aqüífers que al seu torn no sols mantenien ecosistemes vius, sinó que les seues aigües s'utilitzaven per a regar i beure aigües avall. Per tant, a l'hora d'analitzar la sostenibilitat d'un projecte de modernització de regadius i els estalvis d'aigua reals cal tenir en compte que aquests requeriments d'aigua, que amb el reg a manta romanien invisibles, han d'explicitar-se i garantir-se, si no es vol incórrer en situacions de reducció de garantia de subministrament dels regadius dependents dels anteriors retorns de reg o en deteriorament de masses d'aigua subterrànies o ecosistemes aquàtics que se'n nodrien. En aquesta línia, la Llei d'estructures agràries de la Comunitat Valenciana incorpora el requeriment, en els plans d'actuació i millora o modernització de regadius, d'analitzar com l'actuació afectarà l'estat de les masses d'aigua i les zones protegides vinculades o dependents del regadiu.

Per tant, a escala de conca, a banda de les reduccions d'ús d'aigua per l'optimització del reg en parcel·la mantenint la mateixa estructura productiva, el principal estalvi d'aigua vinculat a la modernització de regadius prové de la reducció de l'evaporació d'aigua aplicada per inundació.

Per altra banda, l'eficàcia de la modernització de regadiu com a política per a reduir l'ús de l'aigua en l'agricultura —actualment suposa entorn del 80 % de l'aigua en la Comunitat Valenciana— també depèn del fet que no s'intensifiqui la producció (per

exemple, duplicant cultius o canviant a cultius o varietats que mantinguen o incrementen les dotacions brutes d'aigua), com també depèn del fet que no s'amplie la superfície regada a la conca, per exemple, aprofitant la versatilitat d'aquesta tècnica per regar peus de mont o simplement posant en regadiu noves zones. D'altra manera, els estalvis nets generats són absorbits i la pressió extractiva sobre les masses d'aigua a escala de conca es mantenen quan no s'incrementen i, amb això, l'estrès hídric.

A més a més, les pràctiques correctes de gestió del sòl són fonamentals per millorar l'eficiència del reg i la productivitat del cultiu. Cal recordar que els sòls dels camps de cítrics valencians són calcaris amb pH elevats, la qual cosa afecta la disponibilitat dels nutrients per a les plantes. I, per tant, és necessari augmentar aquesta biodisponibilitat elevant els nivells de matèria orgànica dels nostres sòls que, a més a més, incrementa la capacitat de retenció d'aigua i redueix la pèrdua d'humitat del sòl, aprofitant pràctiques com el manteniment de coberta vegetal o el mulching. Els estudis científics han demostrat que la implementació d'aquestes pràctiques de manera continuada augmenta la capacitat d'emmagatzematge d'aigua del sòl entre un 8 i un 13 %, a més de reduir l'evaporació.

L'any 2020 el consum de fertilitzants al nostre territori es va situar al voltant de 150.000 tones, unes xifres inassumibles per al futur, com ja s'està comprovant amb la pujada de preus de les entrades. Al mateix temps, l'agricultura valenciana genera a l'any més 800.000 tones en matèria seca de podes, el 45 % del pes de les quals és carboni, i 100.000 tones a l'any procedents de no conformes i de l'activitat transformadora, que suposen en nutrients més de 3.000 tones de N, 5.000 tones de P₂O₅ i 4.000 tones de K₂O. Aquestes xifres posen de manifest l'enorme potencialitat d'aprofitament d'aquestes restes agrícoles per triturar-les i compostar-les i reintroduir-les així en el cicle de producció, enriquint al mateix temps el sòl i reduint els costos econòmics i ambientals associats a la fertilització.

Per a millorar aquestes característiques és necessari introduir canvis culturals en la gestió agrícola com la reducció dels treballs de conreu de la terra, afavorir la presència de cobertes vegetals i fomentar l'economia circular i l'agrocompostatge que minimitze la dependència dels fertilitzants químics i evite transports o cremes de residus, evitant la sortida de nutrients de les parcel·les i recirculant-los dins del sistema sòl-planta de l'explotació; millorant, al mateix temps, la biodiversitat de les parcel·les com a eina de resistència enfront de possibles malalties i plagues. Com ja hem comentat en l'apartat anterior, referit a la citricultura ecològica, aquestes pràctiques contribueixen a aconseguir una citricultura baixa en carboni, convertint-la en un potent embornal de carboni i, per tant, en un sector mitigador i millor adaptat al canvi climàtic.

Així mateix, els efectes del canvi climàtic ja es deixen veure en la disponibilitat de recursos hídrics disponibles per al nostre territori:

a) Trobem un increment de les temperatures mínimes que incrementen l'evaporació i l'evapotranspiració i, amb això, les necessitat hídriques dels conreus alhora que redueixen la humitat del sòl.

b) Ja es manifesta en la península la menor incidència dels fronts atlàntics, la qual cosa redueix les precipitacions en les capçaleres i les conques mitjanes dels principals rius intercomunitaris que banyen terres valencianes i, com a conseqüència, tant es redueix l'escorrentia superficial i la capacitat d'emmagatzematge d'aigua als embassaments més importants com la recàrrega dels aquífers dels que es nodreixen aquests rius.

c) Ja es manifesta una major incidència de fronts de llevant, amb precipitacions més torrencials que poden donar lloc a inundacions —que, segons les infraestructures de drenatge dels camps, poden tenir períodes de permanència dilatats posant en perill la viabilitat dels cultius— i pèrdua de sòls per arrossegament de sediments i erosió.

Si atenem a les principals conques de les quals depèn la Comunitat Valenciana, veiem que en els últims trenta anys les precipitacions a les capçaleres i les conques mitjanes dels rius Xúquer, Túria o Segura han disminuït, mentre que s'han mantingut o incrementat, amb major torrencialitat, a les zones costaneres de les comarques de Castelló, València i la zona de la Marina Alta. Tanmateix, les comarques del sud d'Alacant, especialment el Baix Vinalopó i el Baix Segura mostren una reducció mitjana de les precipitacions i dels dies amb aquestes.

L'evolució de les aportacions naturals a les tres principals conques de les quals depèn la Comunitat Valenciana (Xúquer, Túria i Segura) mostra que les aportacions mitjanes en règim natural en el període 1980-2012 són inferiors en un 28,7 % a la conca del Xúquer, en un 26 % a la conca del Túria i en un 17 % a la conca del Segura, respecte a les aportacions mitjanes en règim natural en el període 1940-1979.

A la conca regulada del Xúquer (conca vessant fins a Tous) les aportacions mitjanes en règim natural del període 1980-2008 són un 39,5 % inferiors a les registrades en el període 1940-1979, valor lleugerament superior a la disminució registrada a la conca regulada del Túria (conca vessant fins a Loriguilla), el 38 % per al mateix període. Tanmateix, no es detecten canvis a les zones properes a la costa: capçalera del Millars i trams finals dels rius Xúquer, Túria i Millars.

Si observem la capçalera del riu Tajo, les aportacions del qual nodreixen el transvasament Tajo-Segura, les aportacions mitjanes en règim natural s'han reduït en un 47 % en el període 1980-2012 respecte al període 1940-1979. Una altra consideració important a tenir en compte és que durant els darrers trenta anys s'ha incrementat la variabilitat de les precipitacions: han disminuït les pluges de primavera i estiu i s'han

concentrat entre octubre i gener amb major incidència de fenòmens torrencials. Així mateix, hi ha hagut una major incidència d'anys secs.

Tot això ha comportat un increment, també, de la variabilitat interanual dels recursos hídrics naturals a les conques, amb períodes de sequera més perllongats i més freqüents. Els escenaris de canvi climàtic regionalitzats, elaborats a partir dels últims escenaris de canvi climàtic global, mostren, per al període 2010-2040 i posteriors, una persistència d'aquests patrons de precipitacions i disponibilitat de recursos hídrics, que empitjoraran si les emissions de gasos d'efecte hivernacle a escala global no registren una reducció important respecte als registres actuals.

Les conques hidrogràfiques de les quals depèn la satisfacció de les necessitats d'aigua de la citricultura valenciana es troben sotmeses en l'actualitat a una forta explotació. Si es pren com a referència l'indicador de consum d'aigua que compara el consum net d'aigua (una vegada descomptats els retorns de reg o urbans) amb els recursos hídrics superficials, es pot observar l'increment de l'estrès hídric sobre els recursos naturals. Així, per a les conques regulades del riu Xúquer i del riu Túria mostren que l'estrès hídric mitjà ha passat de 0,75 en el període 1940-1979 a 1,03 en el període 1980-2008 en el primer cas, i de 0,97 a 1,32 en el segon cas. L'Agència Europea de Medi Ambient considera que existeix un estrès hídric sever quan aquest indicador supera el valor de 0,3. Això posa de manifest que partim d'una situació de fort estrès hídric en ambdues conques. Una situació fins i tot més greu es registra a la conca del Segura.

Els estudis científics sobre la incidència del canvi climàtic en les demandes d'aigua per a usos agraris en la demarcació hidrogràfica del Xúquer apunten que, a conseqüència de l'increment de la temperatura i l'evapotranspiració, com també la reducció de la humitat del sòl, si no canvien els patrons de conreu actuals, les necessitats de reg podrien incrementar-se entre un 20 % i un 35 % cap a mitjan segle. Percentatges superiors podrien registrar-se a la conca del Segura a conseqüència del caràcter més àrid de gran part del seu territori.

Tenint en compte aquestes previsions, resulta evident la necessitat de limitar i reduir la superfície de regadiu, especialment a escala de conques hidrogràfiques, no obstant la possibilitat d'intensificar l'aprofitament de recursos no convencionals per al reg com les aigües regenerades, aigües dessalobrades o dessalinitzades, que compten amb un elevat nivell de garantia. També cal aprofitar la possibilitat d'utilitzar recursos disponibles de menor qualitat (elevada salinitat) mitjançant el desenvolupament de varietats resistents a la salinitat. En tot cas, és inapel·lable la necessitat de realitzar millores tècniques, però sobretot de les pràctiques culturals i organitzatives, en la gestió del reg, la fertilització, el maneig del sòl i la sanitat vegetal.

En el context de canvi climàtic en què ens trobem immersos cal canviar el focus i passar de l'expansió del regadiu o de la superfície dedicada a citricultura com a indicadors de l'èxit o el fracàs de la política agrícola, a posar l'èmfasi en la producció agrícola diversificada (tant de productes com de varietats de cada producte) amb una elevada qualitat i adaptada a les condicions hídriques, edafològiques i climàtiques del territori en què es troba, capaç d'aprofitar les sinergies que ofereixen la biodiversitat i la circularitat dels nutrients, per reduir la seua vulnerabilitat davant els mercats d'entrades alhora que incrementa el valor afegit de la producció i, per tant, la rendibilitat i els ingressos de les persones llauradores.

Addicionalment, una de les amenaces del canvi climàtic és l'aparició de noves plagues i malalties al nostre territori. Per això cal augmentar la resistència a les plagues i les malalties dels nostres cultius impulsant i enfortint la investigació de nous patrons i varietats resistents, com també la investigació d'enemics naturals a les possibles noves plagues i les tècniques de maneig necessàries amb relació a la biodiversitat dels agroecosistemes equilibrats.

En aquesta línia, la citricultura ecològica és una alternativa viable social, ecològica, climàtica i econòmica que requereix ser promoguda més decididament per part de les institucions, els actors sectorials i, també, el conjunt de la societat durant aquesta dècada. Per un costat, intensificant els estímuls a la generalització de la producció ecològica i al consum de productes ecològics; i, per l'altre, remonent els obstacles que dificulten aquesta expansió, com és el cas de la fertirrigació comunitària en els termes practicats en l'actualitat. En aquest sentit, és fonamental adoptar una perspectiva de planificació estratègica per aconseguir una citricultura resilient i adaptada al canvi climàtic.

6. Conclusiones generals i perspectiva futura

A partir de l'anàlisi realitzada de les aportacions de les persones compareixents i de la documentació disponible per a aquesta comissió, plantegem les següents consideracions i propostes per abordar els reptes presents i futurs de la citricultura valenciana:

Per a la producció citrícola valenciana el mercat europeu és clau. Per això l'opció òptima ha de ser que la Unió Europea aplique el principi de preferència comunitària per a eliminar les distorsions dins del mercat europeu per l'entrada de producte barat de països tercers i, així, protegir els estàndards ambientals i socials de les produccions europees. Si no s'opta per aquesta alternativa, caldrà assegurar que aquells països que importen cítrics a la Unió Europea complisquen les mateixes exigències ambientals i socials que les nostres produccions i, a més, assegurar tractaments de quarantenes i transport òptims, com també la millora de les inspeccions a les fronteres de la Unió Europea per a impedir l'entrada de plagues o malalties que ens puguin afectar.

Davant la situació global cal apostar per la diferenciació de les nostres produccions. Serà l'única manera de no competir en preu i fugir del que marquen unes poques grans empreses importadores en l'àmbit europeu i acurtar la distància que hi ha entre les persones productores i les consumidores. Així mateix, cal aprofitar l'avantatge competitiu que suposa ser el país productor més proper al més gran mercat del món, la Unió Europea.

L'especialització de la citricultura valenciana en la producció ecològica sembla ser la via més segura per al seu manteniment i rendibilitat. Combina millor que cap altre el valor afegit i el millor preu associat, amb la lluita contra el canvi climàtic i l'ús més sostenible dels recursos de què disposem i disposarem en un futur i la independència d'entrades externes per a la seua producció. Així tenim que és una agricultura més resilient i pròxima a l'economia circular, que evita dependències externes molt associades a esdeveniments fora de la nostra capacitat d'influència, com es pot comprovar actualment amb l'augment del preu del combustible o dels fertilitzants derivat de la guerra a Ucraïna.

En aquest context cal intensificar la implementació de les diverses mesures contingudes en el II Pla valencià de transició agroecològica, així com dels diversos instruments de la Llei d'estructures agràries, la facilitació de l'accés a la terra, la dinamització de la producció ecològica i la garantia de compatibilitat amb la producció ecològica dels sistemes de fertirrigació centralitzada en els projectes de millora i modernització de regadius; com també intensificar les mesures de recerca, innovació i transferència de coneixements cap als agents productors i elaboradors ecològics, així com la compra pública d'aliments ecològics.

Actualment, el 90 % de la producció citrícola ecològica s'exporta a la Unió Europea, aprofitant la proximitat al mercat europeu. L'assignatura pendent i que ha de contribuir decididament també a impulsar la producció ecològica en la nostra citricultura és la necessària ampliació del mercat valencià i espanyol.

Associar la citricultura valenciana als valors de l'agroecologia pot tenir també conseqüències positives per a la citricultura convencional valenciana en associar-se la nostra terra als valors de proximitat, qualitat i salut que proporcionen els estàndards europeus.

Un dels majors problemes detectats és la impossibilitat de legislar sobre les mentalitats. Per la qual cosa cal instar les organitzacions agràries i les cooperatives a estimular entre els seus socis les necessitats per guanyar competitivitat de les explotacions mitjançant la reestructuració. Sabem que els nous models organitzatius que permeten guanyar escala no són l'única solució per al sector en el seu conjunt, però l'enfortiment i la innovació en l'organització de les estructures agràries són part de la solució i un pilar essencial per al

futur del minifundisme. Les xicotetes parcel·les han d'associar-se en OPFH si volen sobreviure.

Aplicar la Llei 5/2019, de 28 de febrer, d'estructures agràries, actualitzada el 22 d'abril de 2022, exigeix un gran canvi de mentalitat perquè actualment encara hi ha una gran relació sentimental amb la terra que en dificulta la reestructuració. Aquesta llei no donarà resposta al sector en un curt termini, no és una solució immediata ja que els canvis es produiran a llarg termini. «L'abandonament genera abandonament». Per la qual cosa els agents més lligats al territori, com ho són les cooperatives, són claus per a frenar-ho connectant les produccions locals amb el mercat internacional.

En el context de canvi climàtic en què ens trobem immersos cal canviar el focus i passar de l'expansió del regadiu o de la superfície dedicada a citricultura com a indicadors de l'èxit o el fracàs de la política agrícola, a posar l'èmfasi en la resiliència del sistema agrícola. I això passa per una producció agrícola diversificada (tant de productes com de varietats de cada producte) amb una elevada qualitat i adaptada a les condicions hídriques, edafològiques i climàtiques del territori en què es troba, capaç d'aprofitar les sinergies que ofereix la biodiversitat i la circularitat dels nutrients, per reduir la seua vulnerabilitat davant els mercats d'entrades, alhora que incrementa el valor afegit de la producció i, per tant, la rendibilitat i els ingressos de les persones llauradores. En aquesta línia, la citricultura ecològica és una alternativa viable.

En tot cas, és inapel·lable la necessitat d'avançar en la implementació de millores tècniques, però sobretot millores en les pràctiques culturals i organitzatives amb relació a la gestió del reg, el maneig del sòl, la fertilització i la sanitat vegetal. Ací juguen un paper fonamental els serveis d'extensió agrícola, així com les iniciatives de transferència i cooperació entre les universitats i els centres d'investigació —en particular, l'IVIA—, les comunitats de regants, les associacions professionals agràries i les persones llauradores.

És necessari dignificar els treballs de la nostra citricultura i, per tant, s'ha de posar fi a les situacions irregulars pel que fa als drets laborals. Cal augmentar les sancions als incompliments laborals al camp, limitar l'acció de les empreses de treball temporal, fer canvis legislatius que avancen en la protecció dels treballadors i les treballadores com l'obligació de convenis col·lectius i la promoció de la sindicació entre el personal collidor i de magatzem. La nostra agricultura ha de ser garantia de qualitat i de bon tracte a les persones treballadores. Aquest és un aspecte clau que també s'ha de veure reflectit en la promoció que es fa dels nostres productes: produïm els millors cítrics del món, per qualitat organolèptica, ambiental i social.

Enfront de la crisi per la qual està travessant el sector, han sigut moltes les veus en aquesta comissió d'estudi que han reclamat una interprofessional de cítrics nacional, que

potencie campanyes de promoció per a incrementar el consum intern i que dote de més informació als citricultors amb l'objectiu d'abordar de manera estratègica la campanya de comercialització des dels seus inicis.

Una organització interprofessional potent i operativa, per a consolidar nous mercats facilitant eines i salvant els obstacles actuals, és condició imprescindible per a la defensa i la potenciació dels nostres cítrics. Aquests són un producte madur, des del punt de vista del consum, i per tant molt sensible a la competència d'uns altres i de noves modes. Mantenir i potenciar el seu consum i incorporar generacions novícies de consumidors mitjançant accions de promoció coordinades hauria de ser una de les prioritats més immediates i urgents.

Palau de les Corts Valencianes,
València, 5 de juliol de 2022

La presidenta
Beatriu Gascó Verdier

La secretària
Graciela Ferrer Matvieychuc